

УДК:
327.39(4-6EU:497-15)
341.217(4-6EU:497-15)
339.923(4-672EU:497-15)
Оригинални научни рад
ДОИ: 10.5937/DB2601155K

Дипломатија и безбедност
Година 9.
Број 1/2026.
Стр. 155-176.

Марина Костић Шулејић¹
Марко Филиповић²

ПОСЛЕДИЦЕ ИДЕОЛОШКИХ ПОДЕЛА У ЕВРОПИ ПО ПРОШИРЕЊЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ НА ЗАПАДНИ БАЛКАН³

Сажетак

Предмет рада је истраживање утицаја идеолошких подела унутар Европске уније (ЕУ) и на Западном Балкану на успех проширења Уније на земље овог региона током мандата постојеће Европске комисије. Основно истраживачко питање је: Да ли пораст конзервативизма у друштвима у ЕУ и на Западном Балкану, па и формирање самих конзервативних влада у појединим државама чланицама Уније, доприноси или отежава проширење Уније на Западни Балкан? Основна хипотеза рада је да идеолошка подела унутар Уније на либерално-демократске структуре, са ослонцем на садашњу Европску комисију, и конзервативце-суверенисте, са ослонцем на поједине државе чланице које су већ формирале конзервативне владе, постаје све значајнија детерминанта политике проширења Уније и да отежава наставак проширења у постојећим условима. Рад полази од концептуалног одређења појма конзервативних демократија, затим утврђује идеолошку оријентацију нове Европске комисије од 2024. године по пет кључних индикатора кроз анализу докумената ЕУ, као и изјаве водећих актера, и на крају компаративном анализом утврђује идеолошке оријентације у три кључна кандидата за чланство у Унији са Западног Балкана – Албанији, Босни и Херцеговини и Србији. Аутори закључују да ће процес проширења на Западни Балкан, под условима садашње Европске комисије, бити неуједначен и посебно отежан за оне земље Западног Балкана у којима јача конзервативизам, укључујући религијски фактор, и које имају ближе везе

¹ Институт за међународну политику и привреду, Београд, marina@diplomacy.bg.ac.rs

² Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, markofilipovic.fpn@gmail.com

³ Рад је резултат рада на пројекту: „Србија и изазови у међународним односима 2025. године”, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација и реализује Институт за међународну политику и привреду 2025. године.

са конзервативним структурама у САД и са Русијом.

Кључне речи: *конзервативне демократије, либералне демократије, европске интеграције, Западни Балкан, Европска унија*

УВОД

Почетком јуна 2024. године одржани су избори за Европски парламент, на којима је победила Европска народна партија, након чега је, тесном већином, за председницу Европске комисије по други пут изабрана Урсула фон дер Лајен (Ursula von der Leyen). Именовање Марте Кос (Marta Kos) за европску комесарку за проширење виђено је као олакшавајући фактор за евроинтеграције региона, будући да она долази из Словеније, и дели уверење да до краја 2027. године може довести једну или две државе са Западног Балкана до краја преговарачког процеса (Radišić, 2024). Међутим, колико год се чини да се европске интеграције региона полако приводе крају, јављају се нове препреке које их могу поново отежати, попут нових идеолошких подела између конзервативаца/суверениста, који су успоставили власт на истоку ЕУ, и бриселског главног тока („мејнстрима“) либералних демократа и централиста. Државама Источне Европе са владајућим конзервативним властима, попут оних у Вишеградској четворци, али и Италији, сродно је то да деле идеје ограниченог наднационалног мандата Уније, као и то да се противе наметању либерално-демократских вредности кроз акте и институције ЕУ, иако њихова спољнополитичка опредељеност не мора бити нужно иста. Док Пољска конзервативна влада може у потпуности подржавати одлуке Европске комисије по питању подршке Украјини у рату против Русије, дотле Мађарска под влашћу „патриота“ може бити за што скорије окончање рата и мир са Русијом, иако обе земље теже ограничавању централизације Уније и наметања либералних вредности. Овој подели додатно доприноси утицај Сједињених Америчких Држава под администрацијом Доналда Трампа (Donald Trump), која у новој Стратегији националне безбедности изражава страх да ће за двадесет година Европска унија постати непрепознатљива, „цивилизацијски избрисана“ и неевропска, због чега се јачање „суверенистичких снага“ види као „оптимистично“, а централистички мејнстрим као недемократски (USA NSS, 2025: 25-26).

Рад настоји да одговори на питање: Како се нове идеолошке поделе у ЕУ манифестују у државама кандидатима са Западног Балкана и какве ће то последице имати по њихов процес европских интеграција – да ли ће га убрзати или, напротив, додатно отежати, усложнити и успорити?

Руковођена потребом стварања стабилности у новој постхладноратовској реалности на Истоку Европе, али и идејом стварања европског поретка заснованог на вредностима утемељеним у њеним оснивачким актима и обећањима које је дала појединим источноевропским државама, Европска унија и њене државе чланице су успоставиле процес проширења Уније на исток, који је са сваким новим проширењем бивао све сложенији (Kostić, 2014: 219). Хегемонски либерално-демократски образац успостављања новог светског поретка на глобалном нивоу био је основа за стварање либерално-демократског поретка у Европи, па и на Западном Балкану (Kostić Šulejić & Pollak, 2024: 77). Међутим, испуњавање агенде проширења Уније, и тиме стварање стабилности и поретка, није се у потпуности реализовало на Балкану, будући да испуњавање нормативних критеријума чланства крхких демократија на Западном Балкану, као и подршка осталих чланица Уније за проширење на овај регион, нису у потпуности остварени. Додатно, са јачањем конзервативних политичких идеологија на евроатлантском простору и растућом конфликтном мултиполарношћу, проширење Европске уније на Западни Балкан може добити секундарни карактер у односу на потребу решавања односа међу самим државама Уније, који су резултат идеолошког сукоба либерализма и конзервативизма, као и рата у Украјини. Самим тим, проширење Уније се не може више посматрати кроз преовлађујућу дијаду претходних деценија – између геополитке и нормативизма – већ и кроз све значајнију идеолошку димензију, односно допринос или утицај који би проширење Уније на Западни Балкан имало на постојеће идеолошке поделе унутар Уније. У том смислу би пријем у чланство кандидата са конзервативном идеологијом додатно ојачао оне чланице које се противе европском мејнстриму предвођеном Европском комисијом, што би Комисију и центристичке државе чланице могло навести да буду још строжи у процени испуњености услова за чланство. Истицањем идеолошке димензије, као додатне варијабле, овај рад настоји да пружи нови научни и друштвени допринос разматрању питања проширења ЕУ на Западни Балкан.

Основна хипотеза рада је да нова Европска комисија наставља да спроводи досадашњи модел централизованог либерално-демократског уређења Европске уније, иако се он налази пред све већим изазовима држава чланица које заступају конзервативније суверенистичке моделе, као и да растућа идеолошка подела унутар Уније постаје једна од детерминанти даљег проширења Уније, па и на Западни Балкан. Ова хипотеза се проверава кроз анализу докумената Европске комисије који су донети након јула 2024. године; то су пре свега Пакет проширења, а затим и Приоритети нове Европске комисије и извештаји о напретку држава кандидата. Такође, компаративном

анализом се показује стање кључних актера региона по питању утврђених идеолошких варијабли – Албаније, Босне и Херцеговине и Србије, као и њихови досадашњи успеси у процесу европских интеграција. У раду се закључује да ће процес проширења на Западни Балкан у наредном периоду бити неуједначен, те да ће се стварати све већа разлика у напретку појединих кандидата, који су и сами идеолошки све више диференцирани, при чему ће више успеха имати они који су идеолошки ближи „центру гравитације”, односно Европској комисији, док ће се они са конзервативно-суверенистичком идеологијом, посебно блиски конзервативним идеологијама САД и Вишеградске четворке, све више удаљавати од чланства.

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА: КОНЦЕПТ СУВЕРЕНИХ ДЕМОКРАТИЈА И КЉУЧНИ ИНДИКАТОРИ ИДЕОЛОШКЕ ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈЕ

Будућност проширења Европске уније нераскидиво је повезана са идејним замислима владајућих структура држава чланица о будућности и идентитету саме Уније. Ове идејне замисли крећу се од федералистичке, на једном крају спектра, до међувладине, на другом, односно од даљег јачања наднационалних структура Уније, до поновног тежишта на јачању националних структура и начина одлучивања, што не значи нужно заговарање укидања или изласка из ЕУ. При том, растућа несагласност око идентитета и идеолошке подлоге Уније утиче и на политику проширења Уније тако што уноси додатни елемент поделе држава на Западном Балкану – на либералне и конзервативне (термини који се још користе су и суверенистичке или илибералне) идеологије, и удаљава ове друге од постојећег главног правца ЕУ интеграција. У политичким наративима који су све заступљенији и у унутрашњеполитичким оквирима држава Западног Балкана, ова подела се односи на оне који заступају даљу глобализацију, наднационалне институције и отворена друштва (због идеологије „отвореног друштва” они се често називају и „Сорошевци”), на супрот оних који су за суверенизацију, конзервативне идеологије и против миграција (они се због кључног глобалног промотера ових вредности називају „Трамписима” или „анти-Сорошевцима”) (Rebrenović, 2017), али се бележе и случајеви транзиције истих политичких лидера од либерала ка конзервативцима. Идеолошка диференцијација је, на тај начин, детерминанта која додатно усложњава процес европских интеграција земаља Западног Балкана, али и доприноси продубљивању јаза између њих поводом основних вредности на којима почивају њихова друштва и спољнополитичке оријентације.

Дефинисање концепта конзервативне демократије и његовог односа са владајућим либерално-демократским моделима друштва („мејнстрим“) је у процесу развоја, и чак може имати опозитна значења. Ларуел (Laruelle, 2022: 303), на пример, смешта илибералне демократије „негде у средину континуума од демократије ка недемократији“, док Берман (Berman, 2017: 29-38) сматра да су се оне често показале као „пут ка либералној демократији пре него коначно стање политичке трајекторије једне земље.“ Такође, као узроци развоја илиберализма наводе се како проблеми мањка либерализма у само формалним демократијама, тако и проблеми демократичности, односно контроле либералних елита, тиме наглашавајући значај одржавања равнотеже и испуњености оба услова либералних демократија – постојање и либералних начела, али и демократске контроле. Фарид Закарија (Zakaria, 1997: 2007) се сматра првим који је употребио термин „илибералне демократије“ да укаже на могуће проблеме мањка либералног у земљама у транзицији Источне Европе током 1990-их година, пре свега у односу на недовољну развијеност концепта равнотеже моћи, плурализма и индивидуалних слобода. Међутим, овај концепт се надаље није развијао само као показатељ недостатка либералног у новонастајућим демократијама, већ је почео да поприма и сопствени садржај и активно се промовише као алтернатива постојећој либерално-демократској идеологији, како на унутрашњем, тако и на међународном плану, кроз поновну ревитализацију националног суверенитета, конзервативних (традиционалних) вредности и антиинтервенционизма на међународном плану. Посебан замах су му дале кризе попут светске економске кризе из 2008. године, енергетске кризе 2009. године, или мигрантске кризе 2015. године, али и јачање наднационалних либералних елита окренутих пре свега ка интересима тржишта (Pühringer, 2019), као и такозвана идеологија једнакости (родне равноправности и равноправности сексуалних мањина). Са друге стране, јавило се јачање наднационалних либералних елита, либерализма којем мањка демократског, што је један од основа јачања захтева за демократизацијом међународних односа, посебно у оквирима Европске уније. Као идеологију, Ларуел дефинише илиберализам у три равни: на међународном плану, илиберализам одбија супранационалне институције у корист суверене националне државе; у економској равни, он одбацује неолибералне догме и промовише протекционизам на нивоу националне државе; и на културном плану, он одбацује мултикултурализам и права мањина у корист већинског идентитета и културне хомогености (Laruelle, 2022: 303).

До сада је политика проширења представљала и ширење либерално-демократског поретка Уније кроз успостављање политике условљавања, која је била све комплекснија и сложенија што је процес одмицао, услед форми-

раних „научених лекција” (Kostić, 2014: 226). Установљена начела и норме политике проширења државе Западног Балкана перципирају као веома стриктне и ригорозне, док истовремено ЕУ испољава забринутост и за сопствени успостављени поредак због укључивања недовољно реформисаних и нестабилних актера, што је био случај са Румунијом и Бугарском, али и са Кипром. Нова Европска комисија због тога разматра увођење нових мера, попут пробног периода и могућности искључивања, против држава („тројанских коња”) које би се могле прикључити Унији и касније назадовати у достигнутим стандардима (Novinite, 2025). Политика проширења ЕУ, заједно са нормом условљавања, тежи ка формирању заједничког идентитета држава кандидата и држава чланица, односно Унији као заједници вредности, идентитета и интереса, а истовремена тежња је стварање институционалних механизма који ће одржавати ове вредности и интересе кроз одупирање покушају успостављања неког другачијег поретка који би могао бити обликован конзервативнијом и ауторитарнијом идеологијом (Kostić, 2014: 227). Због тога је питање идентитета, питање опстанка саме Уније.

Питање идеологија се поново уздиже на ниво значајног фактора поделе у међународном поретку са асертивнијим понашањем Русије и растом Кине, које су САД под демократском администрацијом одредиле као две ауторитарне државе које представљају најзначајнију и директну претњу, односно највећи изазов за Сједињене Државе у овом миленијуму (Brands, 2021). Међутим, Трампова политика је радикално другачија и у идеолошком смислу и асертивније промовише конзервативну идеологију у САД, Европи, па и на Западном Балкану, што ствара ново поље подела. ЕУ више није једини хегемон на простору Балкана, Русија се противи чланству појединих кандидата у Унији (Brands, 2021), а САД стварају нова и јачају постојећа конзервативна упоришта у Источној Европи, слабећи тако идеолошко јединство Уније.

Идеолошка диференцијација унутар Уније се током последњих 15 година заоштравала и продубљивала и имала своју кулминацију у изласку Велике Британије из Уније 2016. године, са циљем враћања контроле над границама и доношења закона ЕУ (Laffan and Telle, 2023: 2). Ови циљеви директна су последица перцепције демократског дефицита (легитимитета) Уније, односно става да ће „ЕУ закони бити ауторитативни, који год да им је садржај” (Beetz 2018: 340). Обично се као почетак ове диференцијације унутар Уније узима долазак на власт конзервативних партија, најпре у Мађарској (FIDESZ) 2010. године, а затим и другим државама чланицама из Источне Европе (Dabić, 2019: 189). Ова идеологија почива на негативном одређењу безбедности – на „страху” од миграција, родне (*gender*) и „ЛГБТ идеологије”, као и рата (Kuhar & Smrdelj, 2025: 1). Поред тога, процес диференцијације

повезан је са кризом будућности обликовања Уније и њеног идентитета, која започиње 2005. године одбијањем Европског уставног уговора у Француској и Холандији (Laffan & Telle, 2023: 1). Даље кључне прекретнице које су водиле ка идеолошкој диференцијацији Уније су светска финансијска криза 2010. године и подела на оне који подржавају и оне који су се противили мерама штедње које је предводила Немачка, затим мигрантска криза 2015. године, која је довела до подела на оне који су за пријем миграната са Блиског истока и њихово распоређивање у складу са квотама у Унији, и оних који су против, где су на супротним половима биле Немачка и Мађарска, и коначно однос према европским и евроатлантским интеграцијама земаља пост-совјетског простора, који је у коначном повезан и са односом према руским војним акцијама у Грузији 2008, на Криму 2014, и Украјини 2022. године.

То значи да се издефинисало пет кључних области идеолошке диференцијације Уније: степени либерализације самих друштава (посебно однос према питању родне равноправности, абортуса и права сексуалних мањина); контрола граница; финансијска, економска и енергетска стабилност Уније; одговор на руске војне акције на постсовјетском простору; и замисао будуће организације Уније.

У методолошком смислу, у раду се ове области узимају као засебни индикатори проширења Уније на Западни Балкан, како би се утврдио степен одступања политика држава региона од владајућег идеолошког правца нове Европске комисије, и на тај начин закључило о извесности њиховог чланства у ЕУ. При том, у раду се не разматрају други могући фактори утицаја на проширење Уније на Западни Балкан, попут подршке унутар појединачних држава чланица проширењу Уније, или специфичних билатералних питања. Рад ће најпре утврдити идеолошку позицију нове ЕК по питању пет индикатора проширења на Западни Балкан кроз анализу говора чланова Комисије и докумената који су донети у претходних око годину дана мандата Комисије. Затим ће се размотрити и позиција кључних по величини учесника у процесу проширења у овом региону по питању пет индикатора, кроз анализу ставова владајућих партија и говора њихових лидера током мандата нове Европске комисије. На крају ће се извући релевантни закључци по питању извесности чланства појединачних држава Западног Балкана у Унији.

ГЛАВНИ ПРАВАЦ ИДЕОЛОШКОГ ПОЗИЦИОНИРАЊА НОВЕ ЕВРОПСКЕ КОМИСИЈЕ

По питању степена либерализације у Унији, нова Европска комисија је усвојила неколико докумената којима се наставља досадашњи тренд промовисања права и видљивости мање заступљених група. Европска комисија је у марту 2025. године усвојила „Мапу пута за женска права” у којој се наводи да је једнакост између жена и мушкараца „фундаментално право и темељна вредност утврђена у праву ЕУ од Римског уговора 1957. године” (EU Roadmap for Women's Rights, 2025: 1). У „Мапи пута” се наводи и да је тежња ка родној равноправности постала средиште социјалних и економских политика ЕУ које су за циљ имале равноправније учешће жена у одлучивању, предузетништву, истраживањима, као и њихову заштиту од насиља (EU Roadmap for Women's Rights, 2025: 1). „Мапа пута” наставља исти наратив и залагање као фон дер Лајенова претходна Комисија, која је усвојила Стратегију за родну равноправност 2020-2025. под визијом изградње „Уније једнакости” (EU Gender equality strategy 2020-2025, 2020). Наводи се и да „Комисија је унапредила своје напоре јачања мејнстрима родне равноправности кроз Радну групу за једнакост, радећи на интеграцији родних аспеката у све области политике” (EU Roadmap for Women's Rights, 2025: 1). Имајући у виду трендове оспоравања овог мејнстрим наратива у области родне равноправности, као и недовољни напредак у остварењу једнакости у Унији, нова Европска комисија ће реафирмисати и ојачати посвећеност родној равноправности и правима жена, јер је она средиште „Европског начина живота”, али и јер без ње нема успешне економске компетитивности, демократије и друштвене праведности (EU Gender equality strategy 2020-2025, 2020: 2). За Европску комисију „унапређење права жена није само морални императив, већ и стратешка инвестиција у економски раст и компетитивност” (EU Gender equality strategy 2020-2025, 2020: 2).

Претходна Европска Комисија под вођством фон дер Лајенове је такође по први пут усвојила стратегију једнакости за лезбејке, геј, бисексуалне, трансродне, небинарне, интерсексуалне и квир особе („ЛГБТИК Стратегија једнакости 2020-2025”). У овој Стратегији, која се такође ставља у оквире Лајенове борбе за Унију једнакости, наводи се да ће она радити на јачању „мејнстримовања” једнакости ЛГБТИК особа у све политике, законодавство и програме финансирања ЕУ (EU Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, 2020: 3). Прогрес по питању остваривања ове једнакости ће се пратити у државама чланицама кроз стварање посебних фондова, инструмената за техничку помоћ за остваривање једнакости и радних тела за једнакост при Комисији, укључујући и посебно место Комесара за једнакост (EU Union

of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, 2020: 20-21). Нова Европска комисија је крајем 2025. године усвојила нову ЛГБТИК+ Стратегију 2026-2030, у којој се наставља намера Комисије да ЛГБТИК+ једнакост учини делом сваке ЕУ политике (Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026–2030, 2025: 18). Поред тога што их представља као основна људска права, ЕК сада повезује права ових особа и са правима детета, при чему ће Комисија „подржати развој правних процедура признања рода заснованих на самоопредељењу које је слободно од ограничења у односу на године” (Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026–2030, 2025: 15). Највише поларизације са конзервативном идеологијом изазива разумевање концепта „породице” и ЕУ право да се такав њихов статус и права која произилазе из тога признају у свим државама чланицама ЕУ (у конзервативном схватању породица је заједнице мушкарца и жене која затим остварује родитељство и права која из тога произилазе, док ЕК успоставља као законско право схватање породице и као „ЛГБТИК+ породица”, признајући њихова брачна права и право на родитељство) (Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026–2030, 2025: 14). У државама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ, у контексту преговора о чланству, „Комисија ће извршити притисак за остваривање ЛГБТИК једнакости” и пратити и извештавати о остваривању ових права кроз годишње извештаје за појединачне државе (EU Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, 2020: 18). Европска независност се види и као слобода да се живи у „Унији једнакости.” (State of the Union Address by President von der Leyen, 2025).

Са друге стране налази се нарастајућа конзервативна идеологија, која своје зачетке има у „културним ратовима” у САД током 1980-их и у оквиру улоге Ватикана и Исламске заједнице, а која је успоставила агенду „традиционалних вредности”, насупрот „цендер идеологије”, коју је папа Јован Павле II видео и као промовисање „културе смрти” (Kuhar & Smrdelj, 2025: 3-4). Промовисање права на абортус, родне равноправности и ЛГБТ права се у конзервативној парадигми види као „прогресивни вирус” настао у „лабораторијама у Бриселу”, а за који се права вакцина или лек налази у чувених три „НЕ” Виктора Орбана – „Не миграцијама! Не цендеру! Не рату!” (наведено према Kuhar & Smrdelj, 2025: 2). „Цендер идеологија”, која користи енглески термин „gender”, у овом политичком обрасцу се види као намерно смишљена, нешто као „подвала” усмерена ка слабљењу и разградњи држава, друштава и традиционалних породица, али и као егалитарна и комунистичка, што јој даје посебан идеолошки набој (нарочито је Трамп у својој другој председничкој кампањи поистовећивао „цендер” идеологију са комунизмом (Kellman, 2025). Тежња Комисије ка стварању „Уније једнакости”, у том смислу

делује посебно одбојно за конзервативце широм Европе. Будући да циља на очување националне државе и традиционалних вредности, конзервативна идеологија је суверенистичка и конзервативна, тако да, по њој, без традиционалног односа мушкарца и жене, који укључује и „традиционалну” улогу жене, нема ни очувања породице као основног стуба друштва (Heritage, 2025). Такође, ова идеологија противи се праву на абортус, осим у одређеним случајевима, док је на нивоу Уније Европски парламент у априлу 2024. године изгласао резолуцију о укључивању права на абортус у Повељу ЕУ о основним правима (EU Parliament, 2024), а Комисија разматра стварање посебног фонда за остваривање права жена на сигуран абортус (Euronews, 2025).

По питању миграција, нова Европска комисија је изразила подршку Пакту за миграције и азил, усвојеном у претходном мандату фон дер Лајенове комисије (Europe's choice, 2024: 16). Он се заснива на стварању безбедних спољних граница, брзим и ефикасним процедурама, праведној расподели одговорности и солидарности између држава чланица, која може укључивати различите мере, попут релокације, али и финансијске помоћи држави која је најугроженија приливом миграната, и на међународним партнерствима, укључујући и захтеве државама Западног Балкана да врате визе за држављане појединих трећих земаља (EC Priorities 2019-2024). При том, ЕУ тежи да кроз задржавање талентованих и стручних миграната очува компетитивност на светском тржишту (EC Priorities 2019-2024).

Што се тиче индикатора економије, стабилизација тржишта након светске економске кризе 2008. године постала је приоритет за Европску унију. Мере које су тада предузете имале су за циљ стабилизацију, али и прилагођавање новонасталим околностима кризе глобализације и неолибералног тржишног модела, што је имало значајне друштвене последице. На стало стање у Европи Пухрингер (Pühringer) описује као „субординацију политичког дискурса 'тржишту'”, наводећи као пример изјаву тадашње немачке канцеларке Ангеле Меркел, по којој парламентарна демократија треба да буде у сагласности са тржиштем (*Marktkonforme Demokratie*) (Pühringer, 2019). Са руским интервенцијама у Украјини 2014. и 2022. године, окосница преуређења Уније под вођством фон дер Лајенове и Европске народне партије постаје војна припрема, енергетска независност и економска компетитивност. У војној димензији, либерално-демократска мејнстрим струја Европске комисије тежи стварању што вишег степена стратешке аутономије Уније кроз даљу интеграцију и стварање Европске одбрамбене уније, уз уједињавање европског тржишта наоружања и војне опреме, развој одбрамбених способности до 2030. године (план *ReArm Europe – Readiness 2030*), али и стварање Европске команде и контроле. Ипак, државе чланице су највећи

број ових средстава, посебно од 2022. године, и даље, само у значајно већим количинама, куповале од САД (Politico, 2025). Растућа компетитивност Француске и САД у домену војне индустрије, али и нуклеарне енергије, постала је све видљивија, па и на Западном Балкану. Енергетска независност се у претходном десетогодишњем периоду постизала уз искључивање Русије из свих видова снабдевања Уније енергентима, укључујући и нуклеарно гориво, при чему примат у допремању течног гаса, нафте, као и у промоцији нуклеарне енергије, преузимају САД и Француска. „Независност” Европе истиче се као главни циљ нове Европске комисије.

Ипак, поједине државе са конзервативним руководством у ЕУ, попут Мађарске и Словачке, залажу се за потпуно супротне политике и мере у односу на Европску комисију. Оне још увек задржавају одређени степен повезаности са Русијом (по питању допремања нафте и изградње новог нуклеарног реактора), залажу се за већу улогу Уније у налажењу мировног решења за Украјину, нису чланице „Коалиције вољних за Украјину” (Мађарска је постала чланица Трамповог новооснованог „Одбора за мир”), противе се даљим санкцијама Русији, даљем финансирању Украјине (до сада је ЕУ дала око 170 милијарди евра војне и финансијске подршке Украјини) (State of the Union Address by President von der Leyen, 2025) европским средствима или замрзнутом руском имовином, и најављују неутралан статус у случају да до рата између „крње” Европске уније и Русије заиста и дође (Hungarian Conservative, 2025).

Као најзначајнија последица растућег конзервативизма и јаз са „егалитаристичким и централистичким” мејнстрим правцем појављује се будућност саме Уније. Питање је да ли ће се она развијати у правцу стварања Сједињених Европских Држава, за шта се залажу Европски федералисти (Union of European Federalist, 2025a), или ће наставити да функционише као заједница суверених држава, и чак се вратити корак назад у смислу враћања тежишта одлучивања о политикама Уније државама чланицама уместо растућих компетенција наднационалних институција Уније и дерогирања начела консензуса, за шта се залажу нове конзервативне снаге окупљене у политичкој групацији „Патриоте за Европу” (Manifesto PфЕ, 2025). У суштини, окосница идеолошког сукоба у Унији концентрише се око мејнстрим правца „централиста” и њихових противника „суверениста”. Са једне стране, „централисти” се залажу за фискалну способност Уније, додељивање нових компетенција Унији и трансформацију Комисије у Владу, као и за реформу процеса одлучивања која би фаворизовала ширење процедуре саодлучивања и Европски парламент; такође, укинули би право вета и једногласности у Савету, подржали јачање мера Уније за борбу против илибералних тенденција у државама чланицама и стварање Уније која би омогућила различите

нивое интеграције и учешћа, укључујући стварање федералне структуре између појединих држава чланица које то желе (Union of European Federalist, 2025b; Europe's choice, 2024: 30). Са друге стране, „суверенисти” се залажу за Унију нација која чува и свој „европски идентитет, традиције и обичаје, плодове свог грчко-римског и јудео-хришћанског наслеђа”, што директно говори о негативном ставу ове групације према миграцијама и о повезаности са лидерством САД под администрацијом Доналда Трампа. Како Новичић наводи, „нема сумње да су доскора маргинални покрети и политике са периферије прешли на централну политичку сцену Европске уније, где по свој прилици намеравају да остану да би или мењали главни политички ток или из њега извели земље из којих потичу” (Novićić, 2019: 181).

СТАТУС И ПЕРСПЕКТИВЕ ЧЛАНСТВА ПОЈЕДИНАЧНИХ ДРЖАВА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У КОНТЕКСТУ РАСТУЋЕ ИДЕОЛОШКЕ ПОДЕЛЕ У ЕУ

Рат у Украјини од фебруара 2022. године допринео је већој тежњи Европске уније да „очува” успостављени поредак на Западном Балкану, како се не би формирао неки другачији, руковођен Руском Федерацијом и Кином, као и са циљем да лидере региона држи чврсто уз себе, или бар да им не да довољно разлога да се окрену од ње. Упоређујући наративе о перспективама чланства земаља Западног Балкана на самитима ЕУ-Западни Балкан у Солуну 2003. и Софији 2018. године, Макул и Оловчић (2022: 346) наводе да су политике Русије и Кине током првог самита биле битно другачије у односу на каснији период, будући да је Кина најпре имала неутралан став и није била укључена у процесе на Западном Балкану а затим такав став заменила промоцијом кинеске иницијативе „Пут свиле”, као и да је Русија у почетку подржавала процес европских интеграција земаља региона, да би се касније томе противила. Ови аутори промену позиције ЕУ у односу на Западни Балкан у периоду два самита описују на следећи начин:

И док је током првог самита ЕУ била у улози својеврсног арбитра за проширење и питања која су конјунктурна на тлу Европе, постављајући стриктна правила земљама Западног Балкана у сврху њихове интеграције у Унију, у новије вријеме таква позиција Уније слаби, јер престаје бити једини хегемон у перцепцији људи у овом дијелу свијета способан да наведеним земљама пружи политичко, економско и културно уточиште. (Makul & Olovčić, 2022: 346)

У новом контексту идеолошког сучељавања у ЕУ, два фактора су од посебног значаја: 1. цивилизацијски идентитет, и 2. улога САД у правцу елиминације било чије друге хегемоније осим америчке у Европи (спречавање настанка централне европске државе која би могла постати непријатељски оријентисана према САД и избацивање Русије и Кине из било каквих значајних послова у ЕУ). У том смислу, конкуренција САД, као подржаваоца „сверенистичких” струја под Трамповим руководством, и Француске, као лидера „центристичких” снага, постаје све израженија и на простору Западног Балкана. Ова конкуренција је посебно видљива у домену безбедности и одбране, као и енергетике, посебно нуклеарне. Такође, имајући у виду англосаксонски утицај у региону Западног Балкана, растућа идеолошка конфронтација на релацији центристичког ЕУ мејнстрима репрезентованог у Европској комисији и Парламенту, и администрације Доналда Трампа, може у ствари успорити процес европских интеграција земаља региона уколико допринесе доласку на власт конзервативних партија у овим земљама. Стратегија САД из 2025. године предвиђа приоритизацију изградње „здравих нација Централне, Источне и Јужне Европе кроз трговинске везе, продају оружја, политичку сарадњу и културну и образовну размену” (USA NSS, 2025: 27).

У Политичким смерницама нове ЕК, проширење је „морални, политички и геостратешки императив” Уније (Europe’s choice, 2024: 25). Са друге стране, уколико применимо аналогију у односу на НАТО из Стратегије безбедности САД, САД могу заузети став да је потребно окончати перцепцију ЕУ као савеза који се стално шири (USA NSS, 2025: 27). Према мишљењу нове Европске комисије из новембра 2025. године, проширење у мандату ове Комисије је „реалистична могућност”, уз услов да државе чланице поштују основна права и слободе Уније, као и њену „стратешку оријентацију” (Communication on EU enlargement policy, 2025: 2). Један од инструмената који треба да допринесе интензивирању реформи и убрзању процеса проширења, као и расту економија држава Западног Балкана улагањем 6 милијарди евра за период 2024- 2027. је и План раста за Западни Балкан, који је представљен у новембру 2023. године од стране Европске комисије. Проблем са спровођењем реформи ће, међутим, све више имати и идеолошку димензију, будући да се досадашњи идентитет и вредности Уније доводе у питање.

У наставку ћемо, превасходно због ограничења дужине рукописа и по критеријуму величине земаља Западног Балкана, анализирати последице идеолошких подела на евроинтеграције Албаније, Босне и Херцеговине и Србије, према утврђеним индикаторима.

Албанија

Албанија је кандидат за чланство у Унији од 2014. године, и у року од 2022-2025. године отворила је све преговарачке кластере (Albania 2025 Report, 2025). Све релевантне политичке странке у Албанији се залажу за убрзан темпо приступања ЕУ (Ђукановић, 2020: 73). Последња истраживања јавног мњења у Албанији показују да и ставови грађана не одударају драстично од политичких елита, што ову земљу сврстава на прво место у региону Западног Балкана према подршци даљем процесу европских интеграција. Водећу улогу у политичком животу Албаније претходних око тринаест година имају Социјалистичка партија Албаније и њен лидер Еди Рама (Edi Rama), који је премијер Албаније од 2013. године у четири мандата. Он је један од покретача регионалне иницијативе „Отворени Балкан”, заједно са бившим северно-македонским премијером Зораном Заевим и српским председником Вучићем, 2021. године. Рама има изузетне везе са Демократама САД, као и са „ослонцем” либерално-демократске парадигме на Балкану, породицом Сорош (Soros), али и са Царедом Кушнером (Jared Kushner), Трамповим зетом, што га чини изузетно блиским јеврејским круговима у америчкој администрацији (Pamfleti, 2025).

У септембру 2024. године, у свом обраћању пред Генералном скупштином УН, Рама је најавио оснивање микродржаве унутар Тиране, по угледу на Ватикан, Суверене државе Бекташког реда, форме суфизма који има доста сличности са шиитским исламом, а који има своје седиште у Тирани од 1929. године, будући да их је турски председник Кемал Ататурк забранио у Турској (Elezi, 2024). Овај предлог довео је и до незадовољства муслиманске заједнице у Албанији, која је већински сунитска (Bogdani & Loughlinp, 2007: 253), а критичари га описују и као „шиитско-ционистички” пројекат САД и Израела, чији је циљ подривање муслиманског јединства и смањење утицаја Ирана у региону, иако је управо Иран најзаслужнији за оживљавање бекташизма у Албанији, „Косову”, Босни и Херцеговини и Северној Македонији након пада комунизма (Jazexhi, 2025).⁴ Погоршање односа са Ираном се приписују управо доласку Рама на чело Албаније, утицају Сороша и покушају да кроз њега САД и Израел умање и контролишу и сунитски и шиитски утицај у региону (CNA, 2024). У Албанији се такође налазе и организације које су иранске и турске власти прогласиле за терористичке – Муџахедин-е-Калк од 2016. године и Гуленов покрет – иако је Турска један од највећих донатора средстава за изградњу бројних џамија у земљи.

⁴ Амбасада Израела у Албанији је отворена 2012. године, ирански амбасадор је избачен из Албаније 2018. године и дипломатски односи су значајно нарушени.

Будући да је око половине становника Албаније муслиманске вероисповести, Албанија би у ЕУ била једина земља са већинским муслиманским становништвом, што се перципира као отежавајућа околност за чланство у ЕУ, посебно у условима растућег хришћанског конзервативизма (Sulstarova, 2015: 24). Крајем 2024. године, у Тирани је отворена и највећа џамија на Балкану, коју турски председник Ердоган види као „симбол трајања турског присуства на Балкану”, а коју ће заједнички водити турски Директорат за верске послове и Албанска муслиманска заједница, коју Турска види као гуленисте (Tirana Times, 2024). Док је споразум са ЕУ о партнерству у области одбране и безбедности потписан у децембру 2024. године, средином 2025. године Албанија и Турска су потписале нови протокол о сарадњи у области одбране који појачава улогу и учешће Турске у развоју албанске војне индустрије (RTSH, 2025). Турска је, заједно са Албанијом и „Косовом” у јануару 2026. године постала и део „Одбора за мир”, новоосноване међународне организације под руководством Трампа (Reuters, 2026). Тиме је Рама међу лидерима Балкана који је транзитирао од ословљавања „Рамадура: европски напредњак, Сорош-трениран аутократа и непријатељ трампизма”, који је Трампа називао „срамотом наше цивилизације” (Nesho, 2025), до једног од подржавалаца Трампових замисли. Ово је посебно значајно ако узмемо у обзир Трапovu интервенцију у Венецуели у јануару 2026. године и хапшење венецуеланског председника Николаса Мадуре (Nicolas Maduro) због оптужби за трговину дрогом и оружјем (RTS, 2026).

Са друге стране, „мејнстрим” Европске комисије ће тежити да Албанију што пре укључи у чланство до краја свог мандата (2029. године). Уврежено мишљење Европске комисије је да су под Рамом извршене значајне реформе у области владавине права, економски опоравак и међусуседско помирење, а сам Рама процес ЕУ интеграција види као стицање знања о изградњи институција и државе. Међутим, у односу на параметре који се у раду разматрају, ЕК наводи да Албанија још увек нема законодавство које признаје грађанску кохабитацију, истополне бракове, родитељство истополних бракова или законско признање рода (Albania 2025 Report, 2025: 40-41). Затим, оно што Раму може учинити неприхватљивим за нову Европску комисију, а чини га ближим Трампу, јесте Рамин негативан став по питању наоружавања ЕУ и ЕУ као „ратног пројекта”, као и позитиван став по питању преговора са Русијом и кооперативнијег односа са Кином (CIRSD, 2025). Албанија је једна од земаља Западног Балкана која се у потпуности сагласила са резолуцијама ЕУ у области спољне и безбедносне политике. Ипак, иако се придружила санкцијама против Русије, Рамин став је да „ако постоји земља на свету према којој санкције никад не би функционисале, онда је то Русија” (CIRSD, 2025).

Због тога се владајућа коалиција око нове ЕК може окренути подршци Раминим политичком противнику Сали Бериши (Sali Berisha), чија је Демократска партија Албаније чланица Европске народне партије - ЕПП, и који је још од 2021. године био *persona non grata* у САД због оптужби за корупцију. Иако важи за трамписту, Трампова администрација је укинула овај статус Бериши тек у јуну 2026. године. Из свега наведеног произилази да ће се у Албанији продубити идеолошка поларизација, али доћи и до могућег спољнополитичког прилагођавања постојеће Рамине администрације, што може водити успоравању европских интеграција Албаније.

Босна и Херцеговина

Држава Босна и Херцеговина, са два ентитета која имају различите спољнополитичке погледе и циљеве, представља случај *sui generis* у сваком смислу. Имајући у виду раскорак у националним интересима два ентитета, као и комплексност унутрашњеполитичке ситуације и институционалне архитектуре, Босна и Херцеговина је на потпуном крају листе држава Западног Балкана када је у питању процес европских интеграција. Костић Шулејић и Марковић наводе да су три основне детерминанте нестабилности Републике Српске након 2022. године и рата у Украјини:

1. уграђена колизија између начела консociјативне демократије засноване на гарантованим правима свих народа са једне стране и већинског или унилатералног одлучивања у кључним институцијама као што су Уставни суд и наметање одлука од стране Високог представника (ОHR), са друге, 2. односи између самих народа унутар ентитета (између Хрвата и Муслимана у Федерацији БиХ и владајућих партија и опозиције), 3. Спорне акције других држава, као што су различити предлози у Савету безбедности Уједињених нација резолуција о ратним злочинима у БиХ. (Kostić Šulejić i Marković, 2024: 38)

Ипак, и у овако неповољном окружењу, захваљујући немачко-британској иницијативи (новембар 2014), дошло је до блажег напретка у европским интеграцијама и подношења кандидатуре за чланство у ЕУ 15. фебруара 2016. године. БиХ је након бројних процедуралних проблема успела да усвоји „механизам координације” европских послова и надлежности различитих нивоа власти ове земље (једна земља – један глас) (Đukanović, 2020: 71-72). Након тога, Европска унија је током маја 2019. усвојила позитивно Мишљење о захтеву чланства БиХ у ЕУ, али је БиХ статус кандидата

добила тек децембра 2022. године, када је ЕУ одлучила да овај статус добију и Молдавија, Украјина и Грузија. Током марта 2024. Босна и Херцеговина је добила „зелено светло” за отварање преговора, а истог дана Европски савет је донео одлуку о отварању преговора (DEI BiH, 2024).

Идеолошке поделе прате поделу два ентитета, па се тако Република Српска на челу са Додиком снажно определила за подршку Доналду Трампу и растућој конзервативној идеологији у Централној Европи, док је са друге стране Федерација ближа спровођењу идеолошког центристичко-либералног мејнстрима ЕУ. У Извештају ЕК о напретку Босне и Херцеговине 2025. године се наводи да је та година била обележена „оштрим политичким тензијама и ескалацијом, посебно од стране Републике Српске, које су деловале противно ЕУ путу” земље (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 3). Такође, наводи се и да су представници Странке независних социјалдемократа (СНСД) наставили да спречавају пуну примену рестриктивних мера према Русији и да одржавају блиске контакте са руским руководством, иако се БиХ у потпуности сагласила са ЕУ спољном и безбедносном политиком у овом домену (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 19). Поред тога, слично Србији, Република Српска је 2017. године прогласила војну неутралност кроз Резолуцију о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности Републике Српске.

Хусарић Омеровић наводи да „антиродни покрет у Босни и Херцеговини добија на снази из године у годину” (Husarić Omerović, 2024: 21). Ове групације виде мејнстрим ЕУ вредности као наметнуте и противе се читавом корпусу који се ту обично сврстава – у односу на ЛГБТ+ заједнице, родни идентитет, абортус, женска права и слободе, обавезно вакцинисање или мере заштите у пандемији коронавируса (Husarić Omerović, 2024: 21). Оне су повезане са сличним групацијама и идеологијом у САД – републиканском и конзервативном – као и са деловањем верских заједница у БиХ. У Републици Српској је тако, на пример, у мају 2024. године повучен Нацрт закона о заштити од насиља у породици и насиља према женама, у којем је први пут уведен појам фемицида, уз образложење, које је навео Додик, да је „неприхватљиво да се на овај начин на мала врата уводи родна идеологија, због чега закон треба прецизније да дефинише и начела традиционалне породице, јер управо у таквој породици треба да одгајамо нашу децу, као најбољем окружењу” (Katić, 2024). Са друге стране, у августу 2025. године, фемицид (дефинисан као „тешко убиство женске особе”), уврштен је у Кривични закон Федерације БиХ (Impuls Portal, 2025). У Извештају Европске комисије за 2025. годину се зато наводи да мреже и удружења подржана од стране Владе РС систематски настоје да умање права жена и родну равноправност под изговором промоције традиционалних вредности (Bosnia and Herzego-

vina 2025 Report, 2025: 42). У марту 2025. године избрисан је термин „родни идентитет” из Кривичног закона РС, што је Европска комисија у свом извештају означила као „озбиљан корак уназад” (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 43), иако суштински обим права није умањен. Такође, за права ЛГБТИК особа се наводи да нису довољно заштићена, будући да се не признају права истополних парова, „укључујући право на породични живот” (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 43).

Република Српска је један од највећих подржавалаца администрације Доналда Трампа у региону, а њено руководство је отворено подржало избор Трампа за председника САД, противећи се „левичарским глобалистима ’дубоке државе’” (SNSD, 2025). Оно одржава добре односе са Мађарском и Израелом, и прво је номиновало Трампа за Нобелову награду за мир у августу 2025. године. Такође, под новом америчком администрацијом, и самом Доду и са њим повезаним лицима у октобру 2025. године укинута су санкције САД (Slobodna Evropa, 2025). У погледу миграција, Тучић (Tučić, 2021: 55), на пример, наводи да су партије и актери са бошњачким предзнаком подржавали боравак и дугорочни останак миграната у БиХ, тиме редефинишући етничку структуру БиХ, док је РС одбацила могућност успостављања мигрантских кампова на својој територији. Антимиграциона политика коју усваја руководство РС, међутим, може у суштини заоштрили односе са САД, будући да се очекује сарадња држава Балкана са САД по питању прихватања миграната који су депортовани из САД. Са друге стране налазе се опозиционе партије РС и такозвана „Тројка” – три владајуће партије из Федерације БиХ – које су симболично 9. маја 2025. године потписале Платформу за мир, стабилизацију, европску будућност и економски напредак Босне и Херцеговине, којом се настоји успоставити већа функционалност БиХ, како би се, између осталог, одблокирао и процес европских интеграција ове земље (Al Jazeera Balkans, 2025). Поред свега тога, након Албаније, БиХ је земља са највећим бројем муслимана који су под значајним утицајем Турске и арапских земаља. У том смислу, са даљим заоштравањем односа САД и ЕУ, може се очекивати да ће под влашћу СНСД у Републици Српској, и Хрватске демократске заједнице у Федерацији БиХ, процес европских интеграција наставити да буде успорен и у мандату нове Европске комисије.

Србија

Србија је 2012. године стекла статус кандидата за чланство у Европској унији, а 2013. године Споразум о стабилизацији и придруживању је сту-

пио на снагу (Petrović et al., 2023: 73). Прва поглавља у процесу преговора са ЕУ отворена су у децембру 2015. године. Србија овај процес отпочиње поглављем 35 (Остало) – где је главни фокус на нормализацији односа са „Косовом”, као и поглављем 32, које се односи на финансијску контролу. До јануара 2026. године Србија је отворила сва поглавља у кластерима 1 – Основе и 4 – Зелена агенда и одржива повезаност, али ниједно од децембра 2021. године. Кластер 3 – Компетитивност и инклузивни раст, иако постоји препорука Комисије за његово отварање, још није отворен услед противљених појединих држава чланица: Естоније, Литваније, Летоније, Финске, Шведске, Холандије, Хрватске и Бугарске. Њихови разлози за негативну позицију према даљим преговорима у интеграцијама Србије варирају од неусаглашености са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ, до спорних билатералних питања, као у случају Бугарске. Ипак, Мађарска, под владајућом суверенистичко-конзервативном структуром, залаже се за што скорије чланство Србије у ЕУ. Орбанова аргументација за овакав став је била да је Србија централна држава Балкана и да само са њом у ЕУ Балкан може бити стабилан, као и да је Србија кључна држава региона која зауставља даље кретање миграната ка ЕУ (Danas, 2022). Србија, Мађарска и Аустрија су, такође, потписале у новембру 2022. године Меморандум о разумевању за јачање трилатералне сарадње у области ефикасне борбе против илегалних миграција (Objektiv, 2022).

По питању равноправности и права сексуалних мањина, дошло је до заокрета, будући да је првобитна оријентација од 2012. године, када је владајућа Српска напредна странка дошла на власт, била изузетно либерална, да би затим постајала све конзервативнија, у складу са реоријентацијом српског руководства од „отвореног и либералног друштва” и везе са Џорџом Соросом, до све тешњих веза са Трамповим конзервативцима, и посебно Џерадом Кушнером и Ричардом Гренелом (Richard Grenell). У том смислу је премијер Мацут у јуну 2025. године, „коментаришући ЛГБТ агенду коју промовише Брисел”, изјавио да је Србија нација са „дубоко укоревеним традицијама, културом и духовношћу, где породичне вредности имају централни значај”, као и да је породица „темељ нашег друштва”, због чега Србија не може да прихвати „оно што је у супротности са нашим традиционалним и хришћанским принципима” (TASS, 2025). Поред тога, предлог Закона о родној равноправности је повучен из процедуре од средине 2024. године. У Извештају ЕК о напретку Србије за 2025. годину наводи се да нема напретка у усвајању закона о истополним браковима, нити у регулацији питања правног признања рода (Serbia Report, 2025).

Свакако најзначајније препреке европској интеграцији Србије остају у области владавине права и нормализацији односа са „Косовом”. У октобру

2024. године Србија је усвојила и Реформску агенду, која треба да убрза реформске процесе у преговорима о чланству са ЕУ. Оно што може представљати додатни проблем у даљем процесу евроинтеграција је трајање процеса који је дужи од очекиваног и постоји предубеђење да је признање такозване државе Косово, од стране Републике Србије, један од главних услова за чланство у Унији (Stekić, 2017: 15). Војна неутралност Србије се такође појављује као препрека европским интеграцијама, будући да мејнстрим ЕУ највећу претњу види у Русији и припрема своје снаге за могући сукоб са њом до 2030. године. Србија је једина земља са Западног Балкана која није увела санкције Русији, није се усагласила у потпуности са ЗБОП ЕУ, одржава солидне односе са Москвом, а са Кином од средине 2024. године примењује Споразум о слободној трговини. Оваква вишестрана спољна политика изазива сумње у Бриселу да Србија уопште жели да постане чланица ЕУ, а све присутније размимоилажење САД и ЕУ оставиће последице и по Србију. Различите путеве који стоје на располагању Србији, најбоље је описао изасланик Трампа Ричард Гренел у два наврата – најпре, када је у септембру 2024. године изјавио да је будућност Србије са САД, а не са Русијом и Кином, да би затим указао на то да „Вучић треба да прати пут САД – не европски пут” (EWB, 2025).

Пред Србију се први пут поставила оваква јасна дилема „или-или” у две равни (1. САД – Кина, Русија и 2. САД – ЕУ), што показује и шире трендове на Западном Балкану, а који могу успорити даљи ток европских интеграција за оне земље које изаберу потпуно сврставање уз САД. По питању ових нових алтернатива које су представљене Србији, председник Вучић је истакао да је Србија на европском путу, будући да се налази у Европи (EWB, 2025). Такође, Србија и Босна и Херцеговина су међу земљама са Западног Балкана које нису добиле позивницу да се прикључе Трамповом „Одбору за мир”. То показује да ће се и унутар конзервативне струје, која се налазила под доминантним утицајем САД у Источној Европи, можда појавити размимоилажења, јер се нова суверенистичка идеологија не може представити као потчињена другом центру, био то и Вашингтон, у односу на онај у Бриселу, чијих стега жели да се донекле ослободи.

ЗАКЉУЧАК

Рад је најпре указао на растуће идеолошке поделе у Европској унији након светске економске кризе 2008. године, што се манифестовало доласком на власт конзервативних партија, најпре у Пољској и Мађарској, а затим и активним формулисањем конзервативне идеологије као супротстављене

„цендер” и егалитаристичкој и федералистичкој идеологији Европске комисије и владајућих партија центра. Ове поделе кулминирале су у „Брегзиту” 2016. године, али и јачању конзервативних вредности, странака и друштвених покрета, посебно са првим и другим Трамповим мандатом, као и њиховом активном борбом против европског мејнстрима.

Истраживање се даље фокусирао на ефекте ове растуће поделе на будућност европских интеграција земаља Западног Балкана. Основно истраживачко питање рада је било: Да ли пораст конзервативизма у друштвима у Европи, па и формирање самих конзервативних влада у појединим државама чланицама Уније, доприноси или отежава проширењу Уније на Западни Балкан? Одговор до кога смо дошли кроз у раду спороведено истраживање јесте да док се државе са конзервативним руководством, попут оних у Вишеградској четворци и Италији, залажу за што скорије проширење Уније на Западни Балкан, растући конзервативизам унутар држава Западног Балкана им у условима даљег постојања либералног центра у ствари отежава даљу интеграцију. Разлог је то што тај европски центар наставља да инсистира на испуњењу нормативних критеријума чланства, који су у основи либерално-демократски и егалитаристички, као и на умањењу значаја и утицаја самих конзервативно-суверенистичких структура унутар ЕУ. У том смислу, проширење које би додатно оснажило већ постојеће и растуће конзервативно-суверенистичке структуре у Унији није правац који би садашња Европска комисија подржала.

Европска унија се данас налази под изразитим притиском и спољних и унутрашњих фактора који производе све већу поларизацију унутар Уније, као и у самим земљама кандидатима за чланство. Досадашњи либерално-демократски и централистички главни правац који нова Европска комисија наставља да спроводи налази се под никад већим изазовом растућих конзервативних снага, пре свега у Источној Европи, али и унутар земаља Западне Европе. Пораст конзервативизма у Европи добио је на замаху и победом републиканског кандидата на изборима у САД у новембру 2024. године. Међутим, државе Источне Европе, које су до сада биле изразито повезане са новим америчким председником Трампом, не морају нужно да прате и све његове идеје и одлуке, јер усвојен суверенизам се не може у потпуности потчинити никоме, ни Бриселу, ни Вашингтону. У томе се огледа додатни изазов даљих истраживања утицаја идеолошких подела у Европи и између Европе и САД, које се манифестују унутар самог покрета конзервативаца.

У раду је представљена сама природа идеолошких подела у ЕУ и издвојени су основни показатељи ових разлика – питања која изазивају највеће поларизације и чине праву разлику. Као таква поларизујућа питања издво-

јила су се питања: права сексуалних мањина, права жена и родна равноправност; миграције; економска и енергетска самодовољност; посебно однос према рату у Украјини и будућим односима са Русијом; и будућа оргназација саме Уније. Представљен је европски мејнстрим по овим кључним детерминантама на примеру Европске комисије из 2024. године, а затим су се они утврдили и за кључне државе Западног Балкана, које су одређене као такве пре свега по својој величини: Албанију, Босну и Херцеговину и Србију.

Утврђено је да у случају Албаније постоји значајан утицај идеолошких подела које могу успорити брзи напредак Албаније ка ЕУ, будући да она изражава све конзервативније тенденције у односу на дефинисане индикаторе и све веће прилагођавање политике постојеће администрације Едија Раме Трамповој политици, закључно са прикључивањем ове државе Трамповом „Одбору за мир”. Само Албанија и „Косово” из региона Западног Балкана су позвани и прикључени овој иницијативи, што у светлу растуће поларизације САД и ЕУ, може водити успоравању европских интеграција Албаније. Босна и Херцеговина се показала идеолошки подељеном између два ентитета, од којих Република Српска под СНСД посебно нагиње конзервативној идеологији и приближава се ставовима садашњег америчког председника. Унутар Федерације БиХ, Хрвати су конзервативнији у односу на постављене индикаторе, иако се овај ентитет генерално може сматрати као онај који следи бриселски мејнстрим. Сумирано, идеолошке поделе у Европи ће само додатно успорити европске интеграције Босне и Херцеговине. Србија је такође додатно поларизована, са транзицијом ставова владајуће елите од либералних ка конзервативнијим, и уз веће удруживање са конзервативним снагама у ЕУ, због чега може постојати бојазан да би Србија била нова Мађарска у ЕУ, што би мејнстрим ЕК настојао да спречи. Са растућим размимоилажењем између САД и ЕУ и проблемом „Косова”, које се показало значајно ближим Трамповој администрацији, Србији ће бити још теже да напредује на путу европских интеграција.

Свеукупно, идеолошке поделе које су све израженије у Европи додатно ће усложнити и отежати процес европских интеграција земаља Западног Балкана, посебно са јачим утицајем САД, који би био супротстављен јачању и ширењу ЕУ на овим просторима и који би га задржавао као простор за слободнију реализацију својих интереса.

Marina Kostić Šulejić¹
Marko Filipović²

THE CONSEQUENCES OF IDEOLOGICAL DIVISIONS IN EUROPE FOR THE EUROPEAN UNION'S ENLARGEMENT TO THE WESTERN BALKANS³

Abstract

The subject matter of this paper is an examination of the impact of ideological divisions within the European Union (EU) and the Western Balkans on the success of the Union's enlargement to the countries of this region during the mandate of the current European Commission. The central research question is: Does the rise of conservatism in EU societies and in the Western Balkans, including the formation of conservative governments in certain EU Member States, facilitate or hinder the enlargement of the Union to the Western Balkans? The main hypothesis posits that the ideological divide within the Union, between liberal-democratic structures, supported by the current European Commission, and conservative sovereignists, supported by certain Member States that have already established conservative governments, is becoming an increasingly significant determinant of EU enlargement policy and is impeding the continuation of enlargement under present conditions. The paper begins with a conceptual delineation of the notion of conservative democracies, then determines the ideological orientation of the new European Commission from 2024 through five key indicators based on an analysis of EU documents and statements by leading actors, and finally, through a comparative analysis, identifies ideological orientations in three key EU membership candidates from the Western Balkans: Albania, Bosnia and Herzegovina, and Serbia. The authors conclude that the enlargement process toward the Western Balkans, under the current European Commission, will be uneven and particularly challenging for

¹ Institute for International Politics and Economics, Belgrade, marina@diplomacy.bg.ac.rs

² Faculty of Political Science, University of Belgrade, markofilipovic.fpn@gmail.com

³ The paper is the result of work on the project: "Serbia and Challenges in International Relations 2025", which is funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation and implemented by the Institute for International Politics and Economics 2025.

those countries in the region where conservatism is strengthening, including the religious factor, and which maintain closer ties with conservative structures in the United States and with Russia.

Keywords: *conservative democracies, liberal democracies, European integration, Western Balkans, European Union*

INTRODUCTION

At the beginning of June 2024, elections for the European Parliament were held, in which the European People's Party emerged victorious, after which Ursula von der Leyen was re-elected, by a narrow majority, as President of the European Commission for a second term. The appointment of Marta Kos as European Commissioner for Enlargement has been perceived as a facilitating factor for the European integration of the region, given that she comes from Slovenia and shares the belief that one or two Western Balkan states could complete the negotiation process by the end of 2027 (Radišić, 2024).

However, despite the appearance that the region's European integration is gradually approaching completion, new obstacles are emerging that may once again complicate the process. These include new ideological divisions between conservatives/sovereignists, who have established power in parts of Eastern Europe, and the Brussels mainstream of liberal democrats and centralists. The states of Eastern Europe governed by conservative authorities, such as those within the Visegrad Group, as well as Italy, share a preference for limiting the Union's supranational mandate and oppose the imposition of liberal-democratic values through EU acts and institutions, although their foreign policy orientations are not necessarily identical. While a conservative government in Poland may fully support European Commission decisions regarding support for Ukraine in the war against Russia, Hungary under the rule of "patriots" may advocate for a swift end to the war and peace with Russia, even though both countries seek to limit EU centralization and the imposition of liberal values.

This division is further reinforced by the influence of the United States under the administration of Donald Trump, which, in its new National Security Strategy, expresses concern that within twenty years the European Union may become unrecognizable, "vilizationally erased" and non-European, thereby portraying the strengthening of "sovereignist forces" as "optimistic" and the centralist mainstream as undemocratic (USA NSS, 2025: 25-26).

The paper seeks to answer the following question: How are new ideological divisions within the EU manifested in the candidate states of the Western Balkans,

and what consequences will this have for their European integration process – will it accelerate it or, conversely, further complicate, constrain, and slow it down?

Guided by the need to establish stability in the new post-Cold War reality in Eastern Europe, as well as by the idea of creating a European order based on values enshrined in its founding acts and commitments made to certain Eastern European states, the European Union and its Member States initiated the process of eastern enlargement, which has become increasingly complex with each successive round (Kostić, 2014: 219). The hegemonic liberal-democratic model of establishing a new global order served as the foundation for the creation of a liberal-democratic order in Europe, including the Western Balkans (Kostić Šulejić & Pollak, 2024: 77). However, the implementation of the enlargement agenda, and thus the establishment of stability and order, has not been fully realized in the Balkans, as the fulfillment of normative membership criteria by fragile democracies in the Western Balkans, as well as the support of other EU Member States for enlargement to this region, have not been entirely achieved. Moreover, with the strengthening of conservative political ideologies in the Euro-Atlantic space and the rise of conflicting multipolarity, EU enlargement to the Western Balkans may assume a secondary role relative to the need to resolve internal relations among EU Member States, which are shaped by the ideological conflict between liberalism and conservatism, as well as by the war in Ukraine.

Consequently, EU enlargement can no longer be viewed solely through the dominant dichotomy of previous decades – between geopolitics and normativism – but must also be understood through an increasingly significant ideological dimension, namely the contribution or impact that enlargement to the Western Balkans would have on existing ideological divisions within the Union. In this regard, the accession of candidates with conservative ideological orientations would further strengthen those Member States that oppose the European mainstream led by the European Commission, which could prompt the Commission and centrist Member States to adopt stricter criteria in assessing compliance with membership conditions. By emphasizing the ideological dimension as an additional variable, this paper aims to provide a novel scholarly and societal contribution to the debate on EU enlargement to the Western Balkans.

The main hypothesis of the paper is that the new European Commission continues to implement the established model of a centralized liberal-democratic order within the European Union, despite facing increasing challenges from Member States advocating more conservative sovereignist models, and that the growing ideological divide within the Union is becoming one of the determinants of further enlargement, including toward the Western Balkans. This hypothesis is tested through an analysis of European Commission documents adopted after July

2024, primarily the Enlargement Package, as well as the priorities of the new European Commission and progress reports on candidate countries. Additionally, a comparative analysis is employed to demonstrate the position of key regional actors with regard to the identified ideological variables – Albania, Bosnia and Herzegovina, and Serbia, as well as their respective achievements in the European integration process. The paper concludes that the enlargement process toward the Western Balkans in the coming period will be uneven, with an increasing divergence in the progress of individual candidates, who are themselves becoming more ideologically differentiated. Greater success is likely to be achieved by those countries that are ideologically closer to the "center of gravity", namely the European Commission, while those adhering to conservative-sovereignist ideologies, particularly those aligned with conservative currents in the United States and the Visegrad Group, will increasingly drift away from EU membership.

THE THEORETICAL-METHODOLOGICAL FRAMEWORK OF THE RESEARCH: THE CONCEPT OF SOVEREIGN DEMOCRACIES AND KEY INDICATORS OF IDEOLOGICAL DIFFERENTIATION

The future of the enlargement of the European Union is inseparably linked to the conceptual visions of the ruling structures of the Member States regarding the future and identity of the Union itself. These visions range from a federalist approach, at one end of the spectrum, to an intergovernmental one, at the other – that is, from further strengthening of the Union's supranational structures, to a renewed emphasis on strengthening national structures and decision-making processes, which does not necessarily imply advocacy of abolition or withdrawal from the EU. At the same time, growing disagreement over the identity and ideological foundation of the Union also affects the Union's enlargement policy by introducing an additional element of division among the states of the Western Balkans – between liberal and conservative (terms also used include sovereignist or illiberal) ideologies – and distancing the latter from the existing mainstream trajectory of EU integration. In political narratives that are increasingly present in the domestic political frameworks of Western Balkan states, this division refers to those who advocate further globalization, supranational institutions, and open societies (due to the ideology of the "open society," they are often referred to as "Soros supporters"), as opposed to those who advocate sovereignization, conservative ideologies, and opposition to migration (due to the key global promoter of these values, they are referred to as "Trumpists" or "anti-Soros supporters") (Rebrenović, 2017). However, cases are also recorded of the same political leaders

transitioning from liberal to conservative positions. Ideological differentiation thus becomes a determinant that further complicates the process of European integration of Western Balkan countries, while also contributing to the deepening of the divide among them regarding the fundamental values upon which their societies are based and their foreign policy orientations.

The definition of the concept of conservative democracy and its relationship with the dominant liberal-democratic models of society ("mainstream") remains under development and may even carry opposing meanings. Laruelle (2022: 303), for example, places illiberal democracies "somewhere in the middle of the continuum from democracy to non-democracy," while Berman (2017: 29-38) considers that they have often proven to be "a path toward liberal democracy rather than a final stage in a country's political trajectory." Furthermore, the causes of the development of illiberalism are identified both in the problems arising from a lack of liberalism in merely formal democracies and in issues related to democratic accountability, that is, the control of liberal elites, thereby emphasizing the importance of maintaining a balance and fulfilling both conditions of liberal democracy – the existence of liberal principles as well as democratic control. Fareed Zakaria (1997: 2007) is considered the first to have used the term "illiberal democracies" to point to the potential problems of insufficient liberalism in countries in transition in Eastern Europe during the 1990s, primarily in relation to the underdevelopment of the concepts of separation of powers, pluralism, and individual freedoms. However, this concept did not subsequently develop solely as an indicator of a lack of liberal elements in emerging democracies, but began to acquire its own substantive content and to be actively promoted as an alternative to the existing liberal-democratic ideology, both domestically and internationally, through the revitalization of national sovereignty, conservative (traditional) values, and anti-interventionism in international relations. It gained particular momentum from crises such as the global economic crisis of 2008, the energy crisis of 2009, and the migrant crisis of 2015, as well as from the strengthening of supranational liberal elites primarily oriented toward market interests (Pühringer, 2019), and the so-called ideology of equality (gender equality and the equality of sexual minorities). On the other hand, there has also been a strengthening of supranational liberal elites and a form of liberalism lacking sufficient democratic grounding, which constitutes one of the bases for the strengthening of demands for the democratization of international relations, particularly within the framework of the European Union. As an ideology, Laruelle defines illiberalism across three dimensions: at the international level, it rejects supranational institutions in favor of the sovereign nation-state; in the economic sphere, it rejects neoliberal dogmas and promotes protectionism at the level of the nation-state; and in the cultural sphere, it rejects multiculturalism and minority

rights in favor of majority identity and cultural homogeneity (Laruelle, 2022: 303).

Thus far, enlargement policy has also represented the expansion of the Union's liberal-democratic order through the establishment of a policy of conditionality, which has become increasingly complex and demanding as the process has progressed, as a result of accumulated "lessons learned" (Kostić, 2014: 226). The established principles and norms of enlargement policy are perceived by Western Balkan states as highly strict and rigorous, while at the same time the EU expresses concern for its own established order due to the inclusion of insufficiently reformed and unstable actors, as was the case with Romania and Bulgaria, as well as Cyprus. For this reason, the new European Commission is considering the introduction of new measures, such as probationary periods and the possibility of exclusion, against states ("Trojan horses") that could join the Union and subsequently regress in the standards achieved (Novinite, 2025). EU enlargement policy, together with the norm of conditionality, aims at forming a shared identity between candidate countries and Member States, that is, at establishing the Union as a community of values, identity, and interests, while simultaneously striving to create institutional mechanisms that will sustain these values and interests by resisting attempts to establish an alternative order that could be shaped by a more conservative and authoritarian ideology (Kostić, 2014: 227). For this reason, the question of identity is also a question of the Union's very survival.

The issue of ideology is once again rising to the level of a significant factor of division in the international order with the more assertive behavior of Russia and the rise of China, which the United States, under a Democratic administration, has designated as two authoritarian states representing the most significant and direct threat, that is, the greatest challenge to the United States in this millennium (Brands, 2021). However, the policy of Trump is radically different, both ideologically and in its more assertive promotion of conservative ideology in the United States, Europe, and the Western Balkans, thereby creating a new field of divisions. The EU is no longer the sole hegemon in the Balkans; Russia opposes the membership of certain candidates in the Union (Brands, 2021), while the United States is creating new and strengthening existing conservative strongholds in Eastern Europe, thereby weakening the ideological unity of the Union.

Ideological differentiation within the Union has intensified and deepened over the past 15 years and reached its culmination in the withdrawal of the United Kingdom from the Union in 2016, with the aim of regaining control over borders and EU lawmaking (Laffan and Telle, 2023: 2). These objectives are a direct consequence of the perceived democratic deficit (legitimacy) of the Union, that is, the view that "EU laws will be authoritative regardless of their content" (Beetz 2018: 340). This process of differentiation is commonly traced back to the rise to

power of conservative parties, first in Hungary (FIDESZ) in 2010, and subsequently in other Member States of Eastern Europe (Dabić, 2019: 189). This ideology is based on a negative definition of security – on "fear" of migration, gender and "LGBT ideology," as well as war (Kuhar & Smrdelj, 2025: 1). In addition, the process of differentiation is linked to a broader crisis concerning the future shaping of the Union and its identity, which began in 2005 with the rejection of the European Constitutional Treaty in France and the Netherlands (Laffan & Telle, 2023: 1). Further key turning points leading to the Union's ideological differentiation include the global financial crisis of 2010 and the division between those who supported and those who opposed austerity measures led by Germany; the migrant crisis of 2015, which produced divisions between those in favor of accepting migrants from the Middle East and distributing them according to quotas within the Union and those opposed – represented most clearly by Germany and Hungary, and finally, attitudes toward the European and Euro-Atlantic integration of post-Soviet states, which are ultimately linked to positions regarding Russian military actions in Georgia in 2008, Crimea in 2014, and Ukraine in 2022.

This has led to the identification of five key areas of ideological differentiation within the Union: the degree of liberalization of societies themselves (particularly attitudes toward gender equality, abortion, and the rights of sexual minorities); border control; the financial, economic, and energy stability of the Union; responses to Russian military actions in the post-Soviet space; and conceptions of the future organization of the Union.

In methodological terms, the paper treats these areas as separate indicators of the European Union's enlargement to the Western Balkans, in order to determine the degree of deviation of the policies of the states of the region from the prevailing ideological orientation of the new European Commission, and thereby to draw conclusions regarding the likelihood of their EU membership. At the same time, the paper does not consider other possible factors influencing the enlargement of the Union to the Western Balkans, such as support for enlargement within individual Member States or specific bilateral issues. The paper will first determine the ideological position of the new European Commission with regard to the five enlargement indicators for the Western Balkans through an analysis of speeches by members of the Commission and documents adopted during approximately the first year of its mandate. It will then examine the positions of the key actors in the enlargement process in this region, in terms of size, with respect to the five indicators, through an analysis of the positions of ruling parties and speeches by their leaders during the mandate of the new European Commission. Finally, relevant conclusions will be drawn regarding the likelihood of membership of individual Western Balkan states in the Union.

THE MAIN DIRECTION OF THE IDEOLOGICAL POSITIONING OF THE NEW EUROPEAN COMMISSION

With regard to the level of liberalization within the Union, the new European Commission has adopted several documents that continue the existing trend of promoting the rights and visibility of underrepresented groups. In March 2025, the European Commission adopted the "Roadmap for Women's Rights," which states that equality between women and men is a "fundamental right and a core value enshrined in EU law since the Treaty of Rome in 1957" (EU Roadmap for Women's Rights, 2025: 1). The Roadmap further states that the pursuit of gender equality has become central to EU social and economic policies aimed at ensuring more equal participation of women in decision-making, entrepreneurship, and research, as well as their protection from violence (EU Roadmap for Women's Rights, 2025: 1). The Roadmap continues the same narrative and commitment as von der Leyen's previous Commission, which adopted the Gender Equality Strategy 2020-2025 under the vision of building a "Union of Equality" (EU Gender equality strategy 2020-2025, 2020). It is also stated that "the Commission has stepped up its efforts to strengthen gender equality mainstreaming through the Equality Task Force, working to integrate gender perspectives across all policy areas" (EU Roadmap for Women's Rights, 2025: 1). Given the trends of contestation of this mainstream narrative in the field of gender equality, as well as insufficient progress in achieving equality within the Union, the new European Commission will reaffirm and strengthen its commitment to gender equality and women's rights, as these are central to the „European way of life,” and because without them there can be no successful economic competitiveness, democracy, or social justice (EU Gender equality strategy 2020-2025, 2020: 2). For the European Commission, "advancing women's rights is not only a moral imperative, but also a strategic investment in economic growth and competitiveness" (EU Gender equality strategy 2020-2025, 2020: 2).

The previous European Commission under the leadership of von der Leyen also, for the first time, adopted a strategy of equality for lesbian, gay, bisexual, transgender, non-binary, intersex and queer persons ("LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025"). This Strategy, which is likewise framed within von der Leyen's vision of a Union of Equality, states that it will work to strengthen the "mainstreaming" of LGBTIQ equality across all EU policies, legislation, and funding programmes (EU Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, 2020: 3). Progress in achieving this equality will be monitored in the Member States through the establishment of dedicated funds, technical assistance instruments, and equality bodies within the Commission, including a dedicated Commissioner for Equality (EU

Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, 2020: 20-21). At the end of 2025, the new European Commission adopted a new LGBTIQ+ Strategy for 2026-2030, continuing its intention to make LGBTIQ+ equality a component of every EU policy (Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026–2030, 2025: 18). In addition to presenting these rights as fundamental human rights, the Commission now also links them to children's rights, stating that it will "support the development of legal gender recognition procedures based on self-determination that are free from age-related restrictions" (Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026–2030, 2025: 15). The greatest degree of polarization with conservative ideology arises in the understanding of the concept of "family" and the EU's claim that such status and the rights deriving from it should be recognized across all Member States (in the conservative understanding, the family is a union of a man and a woman which then realizes parenthood and the rights deriving from it, whereas the Commission establishes as a legal right the understanding of the family also as an "LGBTIQ+ family," recognizing their marital rights and the right to parenthood) (Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026–2030, 2025: 14). In candidate and potential candidate countries, within the context of accession negotiations, "the Commission will press for LGBTIQ equality" and will monitor and report on the realization of these rights through annual reports for individual countries (EU Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, 2020: 18). European independence is also viewed as the freedom to live in a "Union of Equality" (State of the Union Address by President von der Leyen, 2025).

On the other hand, there is a growing conservative ideology, which has its origins in the "culture wars" in the United States during the 1980s and in the role of the Vatican and the Islamic community, and which has established an agenda of "traditional values," in opposition to "gender ideology", which Pope John Paul II also viewed as a promotion of the "culture of death" (Kuhar & Smrdelj, 2025: 3-4). The promotion of abortion rights, gender equality, and LGBT rights is, within the conservative paradigm, perceived as a "progressive virus" originating in the "laboratories in Brussels," for which the proper vaccine or remedy lies in Viktor Orban's well-known three "NOs" – "No to migration! No to gender! No to war!" (as cited in Kuhar & Smrdelj, 2025: 2). "Gender ideology," which uses the English term "gender," is in this political framework perceived as something deliberately constructed, akin to a "deception," aimed at weakening and dismantling states, societies, and traditional families, as well as being seen as egalitarian and communist, which gives it a particular ideological charge (notably, Trump in his second presidential campaign equated "gender" ideology with communism (Kellman, 2025)). In this sense, the Commission's aspiration to create a "Union of Equality" appears particularly objectionable to conservatives across Europe. Since it aims at preserv-

ing the nation-state and traditional values, conservative ideology is sovereignist and conservative; accordingly, without the traditional relationship between a man and a woman, which includes the "traditional" role of women, there can be no preservation of the family as the fundamental pillar of society (Heritage, 2025). This ideology also opposes the right to abortion, except in certain cases, while at the Union level, the European Parliament in April 2024 adopted a resolution on including the right to abortion in the EU Charter of Fundamental Rights (EU Parliament, 2024), and the Commission is considering the creation of a dedicated fund for the realization of women's right to safe abortion (Euronews, 2025).

With regard to migration, the new European Commission has expressed support for the Pact on Migration and Asylum, adopted during the previous mandate of von der Leyen's Commission (Europe's choice, 2024: 16). It is based on the establishment of secure external borders, fast and efficient procedures, a fair distribution of responsibility and solidarity among Member States, which may include various measures such as relocation as well as financial assistance to the state most affected by migrant inflows – and on international partnerships, including requirements for Western Balkan states to reintroduce visas for nationals of certain third countries (EC Priorities 2019-2024). At the same time, the EU seeks to maintain competitiveness in the global market by retaining talented and skilled migrants (EC Priorities 2019-2024).

With regard to economic indicators, the stabilization of the market following the 2008 global economic crisis became a priority for the European Union. The measures undertaken at that time were aimed not only at stabilization, but also at adaptation to the newly emerging circumstances of the crisis of globalization and the neoliberal market model, which produced significant social consequences. Pühringer describes the resulting condition in Europe as the "subordination of political discourse to the 'market'", citing as an example the statement of the then German Chancellor Angela Merkel, according to whom parliamentary democracy should conform to the market (Marktkonforme Demokratie) (Pühringer, 2019). Following the Russian interventions in Ukraine in 2014 and 2022, the cornerstone of the reconfiguration of the Union under the leadership of von der Leyen and the European People's Party became military preparedness, energy independence, and economic competitiveness. In the military dimension, the liberal-democratic mainstream current of the European Commission strives to create the highest possible degree of the Union's strategic autonomy through further integration and the establishment of a European Defence Union, alongside the unification of the European market for armaments and military equipment, the development of defence capabilities by 2030 (the ReArm Europe – Readiness 2030 plan), as well as the establishment of a European command and control structure. Nevertheless, the

Member States have continued to procure the majority of this equipment, particularly since 2022, albeit in substantially greater quantities, from the United States (Politico, 2025). The growing competitiveness between France and the United States in the domains of the military industry, as well as nuclear energy, has become increasingly visible, including in the Western Balkans. During the previous decade, energy independence was pursued through the exclusion of Russia from all forms of the Union's energy supply, including nuclear fuel, while the leading role in the delivery of liquefied natural gas, oil, and in the promotion of nuclear energy has been assumed by the United States and France. The "independence" of Europe is emphasized as the principal objective of the new European Commission.

Nevertheless, certain states with conservative leaderships within the EU, such as Hungary and Slovakia, advocate policies and measures entirely contrary to those promoted by the European Commission. They continue to maintain a certain degree of connection with Russia (with regard to oil deliveries and the construction of a new nuclear reactor), advocate a greater role for the Union in finding a peaceful solution for Ukraine, are not members of the "Coalition of the Willing for Ukraine" (Hungary has become a member of Trump's newly established "Board of Peace"), oppose further sanctions against Russia, further financing of Ukraine (thus far, the EU has provided approximately 170 billion euros in military and financial support to Ukraine) (State of the Union Address by President von der Leyen, 2025) through European funds or frozen Russian assets, and announce a neutral status in the event that a war between the "truncated" European Union and Russia were indeed to occur (Hungarian Conservative, 2025).

As the most significant consequence of growing conservatism and the widening gap with the "egalitarian and centralist" mainstream direction, the future of the Union itself emerges as a central issue. The question remains whether it will develop in the direction of creating the United States of Europe, as advocated by the European Federalists (Union of European Federalist, 2025a), or whether it will continue to function as a community of sovereign states, and even take a step backward in the sense of restoring the centre of gravity of Union policymaking to the Member States instead of the growing competences of the Union's supranational institutions and the derogation of the principle of consensus, as advocated by the new conservative forces gathered within the political grouping "Patriots for Europe" (Manifesto PfE, 2025). In essence, the core of the ideological conflict within the Union is concentrated around the mainstream direction of the "centralists" and their opponents, the "sovereignists." On the one hand, the "centralists" advocate the fiscal capacity of the Union, the conferral of new competences upon the Union and the transformation of the Commission into a Government, as well as the reform of the decision-making process in a manner that would favour the

expansion of the co-decision procedure and the European Parliament; furthermore, they would abolish the right of veto and unanimity within the Council, support the strengthening of Union measures aimed at combating illiberal tendencies within the Member States, and promote the creation of a Union that would allow for different levels of integration and participation, including the establishment of a federal structure among those Member States willing to pursue it (Union of European Federalist, 2025b; Europe's choice, 2024: 30). On the other hand, the "sovereignists" advocate a Union of nations that preserves its "European identity, traditions and customs, the fruits of its Greco-Roman and Judeo-Christian heritage," which directly reflects this grouping's negative stance toward migration and its connection with the leadership of the United States under the administration of Donald Trump. As Novičić states, "there is no doubt that until recently marginal movements and policies from the periphery have moved onto the central political stage of the European Union, where, in all likelihood, they intend to remain either in order to alter the main political current or to lead out of it the countries from which they originate" (Novičić, 2019: 181).

THE STATUS AND PROSPECTS OF MEMBERSHIP OF INDIVIDUAL WESTERN BALKAN STATES IN THE CONTEXT OF GROWING IDEOLOGICAL DIVISIONS WITHIN THE EU

The war in Ukraine since February 2022 has contributed to the European Union's intensified aspiration to "preserve" the established order in the Western Balkans, so as to prevent the formation of an alternative order guided by the Russian Federation and China, as well as with the aim of keeping the leaders of the region firmly aligned with it, or at least not providing them with sufficient reasons to turn away from it. Comparing the narratives concerning the membership prospects of the Western Balkan states at the EU–Western Balkans summits in Thessaloniki in 2003 and Sofia in 2018, Makul and Olovčić (2022: 346) note that the policies of Russia and China during the first summit differed substantially from those in the later period, insofar as China initially maintained a neutral position and was not involved in processes in the Western Balkans, only subsequently replacing such an approach with the promotion of the Chinese "Belt and Road" initiative, while Russia at first supported the process of European integration of the states of the region, but later opposed it. These authors describe the change in the EU's position toward the Western Balkans in the period between the two summits as follows:

Whereas during the first summit the EU acted as a kind of arbiter with regard to enlargement and issues conjunctural to the European continent, imposing strict rules upon the Western Balkan states for the purpose of their integration into the Union, in more recent times such a position of the Union has weakened, since it has ceased to be the sole hegemon in the perception of people in this part of the world capable of providing these countries with political, economic and cultural refuge. (Makul & Olovčić, 2022: 346)

Within the new context of ideological confrontation in the EU, two factors are of particular importance: 1. civilizational identity, and 2. the role of the United States in the direction of eliminating any hegemony in Europe other than the American one (preventing the emergence of a central European state that could become hostile toward the United States, as well as expelling Russia and China from any more significant engagements within the EU). In this regard, the competition between the United States, as a supporter of the "sovereignist" currents under Trump's leadership, and France, as the leader of the "centrist" forces, is becoming increasingly pronounced in the Western Balkans as well. This competition is particularly visible in the domains of security and defence, as well as energy, especially nuclear energy. Furthermore, bearing in mind the Anglo-Saxon influence in the Western Balkans region, the growing ideological confrontation between the centrist EU mainstream represented within the European Commission and Parliament, and the administration of Donald Trump, may in fact slow down the process of European integration of the states of the region insofar as it contributes to the coming to power of conservative parties in these countries. The 2025 United States Strategy envisages prioritizing the construction of "healthy nations of Central, Eastern, and Southern Europe through commercial ties, weapons sales, political collaboration, and cultural and educational exchanges" (USA NSS, 2025: 27).

In the Political Guidelines of the new European Commission, enlargement is described as the Union's "moral, political and geostrategic imperative" (Europe's choice, 2024: 25). On the other hand, if we apply an analogy with NATO from the United States National Security Strategy, the United States may adopt the position that it is necessary to end the perception of the EU as an alliance in perpetual expansion (USA NSS, 2025: 27). According to the view of the new European Commission from November 2025, enlargement during the mandate of this Commission constitutes a "realistic possibility," provided that the Member States respect the Union's fundamental rights and freedoms, as well as its "strategic orientation" (Communication on EU enlargement policy, 2025: 2). One of the instruments intended to contribute to the intensification of reforms and the acceleration of the enlargement process, as well as to the growth of the economies of

the Western Balkan states through an investment of 6 billion euros for the period 2024-2027, is the Growth Plan for the Western Balkans, presented in November 2023 by the European Commission. The problem of implementing reforms, however, will increasingly acquire an ideological dimension, given that the Union's previous identity and values are being called into question.

In the following section, primarily due to the limitations of manuscript length and according to the criterion of the size of the Western Balkan states, we shall analyse the consequences of ideological divisions for the European integration processes of Albania, Bosnia and Herzegovina, and Serbia, in accordance with the established indicators.

Albania

Albania has been a candidate for membership in the Union since 2014, and in the period 2022-2025 it opened all negotiating clusters (Albania 2025 Report, 2025). All relevant political parties in Albania advocate an accelerated pace of accession to the EU (Đukanović, 2020: 73). The latest public opinion research in Albania demonstrates that the attitudes of citizens likewise do not deviate drastically from those of the political elites, which places this country in first position within the Western Balkans region with regard to support for the continuation of the European integration process. The leading role in the political life of Albania over approximately the previous thirteen years has been held by the Socialist Party of Albania and its leader Edi Rama, who has served as Prime Minister of Albania since 2013 across four mandates. In 2021, together with former North Macedonian Prime Minister Zoran Zaev and Serbian President Vučić, he became one of the initiators of the regional initiative "Open Balkan." Rama maintains exceptionally strong ties with the United States Democrats, as well as with the Soros family, regarded as a "pillar" of the liberal-democratic paradigm in the Balkans, but also with Jared Kushner, Trump's son-in-law, which renders him particularly close to Jewish circles within the American administration (Pamfleti, 2025).

In September 2024, during his address before the United Nations General Assembly, Rama announced the establishment of a microstate within Tirana, modelled after the Vatican, the Sovereign State of the Bektashi Order, a form of Sufism bearing considerable similarities to Shiite Islam, whose headquarters have been located in Tirana since 1929, after the Turkish President Kemal Atatürk prohibited the order in Türkiye (Elezi, 2024). This proposal also provoked dissatisfaction within the Muslim community in Albania, which is predominantly Sunni (Bogdani & Loughlinp, 2007: 253), while critics have additionally described it as a "Shiite-Zion-

ist” project of the United States and Israel, aimed at undermining Muslim unity and diminishing Iranian influence in the region, despite the fact that Iran itself was most responsible for the revival of Bektashism in Albania, ”Kosovo”, Bosnia and Herzegovina and North Macedonia following the fall of communism (Jazexhi, 2025). The deterioration of relations with Iran is attributed precisely to Rama’s coming to power in Albania, the influence of Soros, and the attempt by the United States and Israel, through him, to diminish and control both Sunni and Shiite influence in the region (CNA, 2024). Albania is also home to organizations that Iranian and Turkish authorities have designated as terrorist organizations – the Mujahedin-e-Khalq since 2016 and the Gülen movement – despite the fact that Türkiye is among the largest donors for the construction of numerous mosques in the country.

Given that approximately half of Albania’s population adheres to the Muslim faith, Albania would, within the EU, be the only country with a majority Muslim population, which is perceived as an aggravating circumstance for membership in the EU, particularly under conditions of growing Christian conservatism (Sulstarova, 2015: 24). At the end of 2024, the largest mosque in the Balkans was opened in Tirana, which Turkish President Erdogan regards as a ”symbol of the permanence of the Turkish presence in the Balkans,” and which will be jointly administered by the Turkish Directorate of Religious Affairs and the Albanian Muslim Community, which Türkiye perceives as Gülenist (Tirana Times, 2024). While the agreement with the EU on partnership in the fields of defence and security was signed in December 2024, in mid-2025 Albania and Türkiye signed a new protocol on cooperation in the field of defence, strengthening Türkiye’s role and participation in the development of the Albanian military industry (RTSH, 2025). Together with Albania and ”Kosovo,” Türkiye also became part of the ”Board of Peace” in January 2026, a newly established international organization under Trump’s leadership (Reuters, 2026). In this way, Rama has become one of the Balkan leaders who transitioned from being addressed as ”Ramaduro: a European progressive, Soros-trained autocrat and enemy of Trumpism,” who had described Trump as ”a shame for our civilization” (Nesho, 2025), to one of the supporters of Trump’s ideas. This is particularly significant if one takes into consideration Trump’s intervention in Venezuela in January 2026 and the arrest of Venezuelan President Nicolás Maduro on charges of drug and arms trafficking (RTS, 2026).

On the other hand, the ”mainstream” of the European Commission will strive to incorporate Albania into membership as swiftly as possible by the end of its mandate (2029). The prevailing view within the European Commission is that under Rama significant reforms have been carried out in the fields of the rule of law, economic recovery, and inter-neighbourly reconciliation, while Rama himself perceives the process of EU integration as the acquisition of knowledge con-

cerning the construction of institutions and the state. However, with regard to the parameters examined in this paper, the European Commission notes that Albania still lacks legislation recognizing civil cohabitation, same-sex marriage, parenthood within same-sex marriages, or legal gender recognition (Albania 2025 Report, 2025: 40-41). Furthermore, what may render Rama unacceptable to the new European Commission, while simultaneously bringing him closer to Trump, is his negative position concerning the armament of the EU and the EU as a "war project", as well as his positive stance regarding negotiations with Russia and a more cooperative relationship with China (CIRSD, 2025). Albania is one of the Western Balkan states that has fully aligned itself with EU resolutions in the field of foreign and security policy. Nevertheless, although it joined the sanctions against Russia, Rama's position is that "if there is one country in the world against which sanctions would never function, then it is Russia" (CIRSD, 2025). For this reason, the ruling coalition surrounding the new European Commission may turn toward supporting Rama's political opponent Sali Berisha, whose Democratic Party of Albania is a member of the European People's Party (EPP), and who had held the status of *persona non grata* in the United States since 2021 on charges of corruption. Although regarded as a Trumpist, the Trump administration revoked this status for Berisha in June 2026. From all of the above, it follows that ideological polarization in Albania will deepen, but that there may also occur a foreign-policy adjustment of the existing Rama administration, which may lead to a slowing down of Albania's European integration process.

Bosnia and Herzegovina

The state of Bosnia and Herzegovina, with its two entities possessing differing foreign-policy views and objectives, represents a *sui generis* case in every respect. Bearing in mind the discrepancy in the national interests of the two entities, as well as the complexity of the internal political situation and institutional architecture, Bosnia and Herzegovina stands at the very end of the list of Western Balkan states with regard to the process of European integration. Kostić Šulejić and Marković state that the three fundamental determinants of instability in Republika Srpska following 2022 and the war in Ukraine are:

1. the embedded collision between the principle of consociational democracy based on the guaranteed rights of all peoples on the one hand, and majority or unilateral decision-making in key institutions such as the Constitutional Court and the imposition of decisions by the High Representative (OHR), on the other;
2. relations among the peoples within the entities

themselves (between Croats and Muslims in the Federation of Bosnia and Herzegovina and between the ruling parties and the opposition); 3. controversial actions by other states, such as various proposals in the United Nations Security Council concerning resolutions on war crimes in Bosnia and Herzegovina. (Kostić Šulejić & Marković, 2024: 38)

Nevertheless, even within such an unfavourable environment, owing to the German-British initiative (November 2014), a modest degree of progress in European integration was achieved, as well as the submission of the application for EU membership on 15 February 2016. Following numerous procedural difficulties, Bosnia and Herzegovina succeeded in adopting the "coordination mechanism" concerning European affairs and the competences of the various levels of government within the country (one country – one voice) (Đukanović, 2020: 71–72). Subsequently, in May 2019, the European Union adopted a positive Opinion on Bosnia and Herzegovina's application for EU membership, although Bosnia and Herzegovina obtained candidate status only in December 2022, when the EU decided to grant such status also to Moldova, Ukraine, and Georgia. During March 2024, Bosnia and Herzegovina received the "green light" for the opening of negotiations, and on the same day the European Council adopted the decision to open negotiations (DEI BiH, 2024).

Ideological divisions follow the division between the two entities, such that Republika Srpska, under the leadership of Dodik, has strongly aligned itself with support for Donald Trump and the growing conservative ideology in Central Europe, while the Federation, on the other hand, is closer to implementing the ideological centrist-liberal mainstream of the EU. The European Commission's 2025 Progress Report on Bosnia and Herzegovina states that the year was marked by "sharp political tensions and escalation, particularly on the part of Republika Srpska, which acted contrary to the EU path" of the country (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 3). It is further noted that representatives of the Alliance of Independent Social Democrats (SNSD) continued to obstruct the full implementation of restrictive measures against Russia and to maintain close contacts with the Russian leadership, although Bosnia and Herzegovina fully aligned itself with the EU's foreign and security policy in this domain (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 19). In addition, similarly to Serbia, Republika Srpska declared military neutrality in 2017 through the Resolution on the Protection of the Constitutional Order and the Proclamation of the Military Neutrality of Republika Srpska.

Husarić Omerović states that the "anti-gender movement in Bosnia and Herzegovina is gaining strength year by year" (Husarić Omerović, 2024: 21). These groupings perceive mainstream EU values as imposed and oppose the entire corpus

usually subsumed under this category – with regard to LGBT+ communities, gender identity, abortion, women’s rights and freedoms, mandatory vaccination, or protective measures during the coronavirus pandemic (Husarić Omerović, 2024: 21). They are connected with similar groupings and ideologies in the United States – Republican and conservative – as well as with the activities of religious communities in Bosnia and Herzegovina. Thus, for example, in May 2024, the Draft Law on Protection against Domestic Violence and Violence against Women was withdrawn in Republika Srpska; this draft had for the first time introduced the notion of femicide, accompanied by the explanation, provided by Dodik, that ”it is unacceptable for gender ideology to be introduced in this way through the back door, which is why the law should more precisely define the principles of the traditional family as well, since it is precisely within such a family that we should raise our children, as the best environment” (Katić, 2024). On the other hand, in August 2025, femicide (defined as the ”aggravated murder of a female person”) was incorporated into the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina (Impuls Portal, 2025). Consequently, the European Commission’s 2025 Report states that networks and associations supported by the Government of Republika Srpska systematically seek to diminish women’s rights and gender equality under the pretext of promoting traditional values (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 42). In March 2025, the term ”gender identity” was removed from the Criminal Code of Republika Srpska, which the European Commission characterized in its report as ”a serious step backwards” (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 43), although the substantive scope of rights was not essentially diminished. Furthermore, the rights of LGBTIQ persons are described as insufficiently protected, insofar as the rights of same-sex couples are not recognized, ”including the right to family life” (Bosnia and Herzegovina 2025 Report, 2025: 43).

Republika Srpska is among the strongest supporters of Donald Trump’s administration in the region, and its leadership openly supported Trump’s election as President of the United States, opposing the ”leftist globalists of the ‘deep state’” (SNSD, 2025). It maintains good relations with Hungary and Israel, and was the first to nominate Trump for the Nobel Peace Prize in August 2025. Furthermore, under the new American administration, sanctions imposed by the United States on Dodik himself and persons associated with him were lifted in October 2025 (Slobodna Evropa, 2025). With regard to migration, Tučić (2021: 55), for example, states that parties and actors with a Bosniak orientation supported the stay and long-term settlement of migrants in Bosnia and Herzegovina, thereby redefining the ethnic structure of the country, whereas Republika Srpska rejected the possibility of establishing migrant camps on its territory. The anti-migration policy adopted by the leadership of Republika Srpska, however, may

in essence intensify tensions with the United States, given that cooperation of the Balkan states with the United States is expected regarding the acceptance of migrants deported from the United States. On the other side stand the opposition parties of Republika Srpska and the so-called "Troika" – the three ruling parties from the Federation of Bosnia and Herzegovina – which symbolically signed on 9 May 2025 the Platform for Peace, Stabilization, the European Future, and Economic Progress of Bosnia and Herzegovina, seeking to establish greater functionality of Bosnia and Herzegovina in order, inter alia, to unblock the country's process of European integration (Al Jazeera Balkans, 2025). In addition to all this, after Albania, Bosnia and Herzegovina is the country with the largest number of Muslims who are under significant influence from Türkiye and the Arab states. In this regard, with the further deterioration of relations between the United States and the EU, it may be expected that under the rule of the SNSD in Republika Srpska and the Croatian Democratic Union in the Federation of Bosnia and Herzegovina, the process of European integration will continue to be slowed down during the mandate of the new European Commission as well.

Serbia

Serbia obtained the status of candidate for membership in the European Union in 2012, while the Stabilisation and Association Agreement entered into force in 2013 (Petrović et al., 2023: 73). The first chapters in the negotiation process with the EU were opened in December 2015. Serbia commenced this process with Chapter 35 (Other Issues) – where the principal focus lies on the normalization of relations with "Kosovo" – as well as Chapter 32, relating to financial control. By January 2026, Serbia had opened all chapters within Clusters 1 – Fundamentals and 4 – Green Agenda and Sustainable Connectivity, although none had been opened since December 2021. Cluster 3 – Competitiveness and Inclusive Growth, despite the existence of a recommendation by the Commission for its opening, has still not been opened due to the opposition of certain Member States: Estonia, Lithuania, Latvia, Finland, Sweden, the Netherlands, Croatia, and Bulgaria. Their reasons for adopting a negative position toward the continuation of Serbia's accession negotiations vary from Serbia's non-alignment with the EU's Common Foreign and Security Policy to disputed bilateral issues, as in the case of Bulgaria. Nevertheless, Hungary, under its ruling sovereignist-conservative structure, advocated Serbia's accession to the EU as soon as possible. Orban's argumentation for such a position was that Serbia constitutes the central state of the Balkans and that only with Serbia within the EU can the Balkans be stable, as well as that Serbia is the

key state of the region preventing the further movement of migrants toward the EU (Danas, 2022). Serbia, Hungary, and Austria also signed, in November 2022, a Memorandum of Understanding on strengthening trilateral cooperation in the field of the effective fight against illegal migration (Objektiv, 2022).

With regard to equality and the rights of sexual minorities, a reversal has occurred, insofar as the initial orientation from 2012 onward, when the ruling Serbian Progressive Party came to power, was exceptionally liberal, only subsequently becoming increasingly conservative, in accordance with the reorientation of the Serbian leadership from an "open and liberal society" and ties with George Soros toward increasingly close relations with Trump's conservatives, and particularly Jared Kushner and Richard Grenell. In this respect, Prime Minister Macut stated in June 2025, while "commenting on the LGBT agenda promoted by Brussels," that Serbia is a nation with "deeply rooted traditions, culture and spirituality, where family values occupy a central significance," as well as that the family is "the foundation of our society," which is why Serbia cannot accept "that which is contrary to our traditional and Christian principles" (TASS, 2025). In addition, the draft Law on Gender Equality was withdrawn from procedure from mid-2024 onward. The European Commission's 2025 Progress Report on Serbia states that there has been no progress in the adoption of legislation concerning same-sex marriages, nor in the regulation of issues relating to legal gender recognition (Serbia Report, 2025).

Certainly, the most significant obstacles to Serbia's European integration remain in the areas of the rule of law and the normalization of relations with "Kosovo." In October 2024, Serbia also adopted the Reform Agenda, intended to accelerate reform processes within the accession negotiations with the EU. What may constitute an additional problem in the further process of European integration is the duration of the process itself, which has exceeded expectations, alongside the preconception that recognition of the so-called state of Kosovo by the Republic of Serbia represents one of the principal conditions for membership in the Union (Stekić, 2017: 15). Serbia's military neutrality likewise emerges as an obstacle to European integration, given that the EU mainstream perceives Russia as the greatest threat and is preparing its forces for a possible conflict with it by 2030. Serbia is the only Western Balkan country that has not imposed sanctions against Russia, has not fully aligned itself with the EU's Common Foreign and Security Policy, maintains solid relations with Moscow, and has, since mid-2024, implemented a Free Trade Agreement with China. Such a "multivector" foreign policy generates suspicions in Brussels as to whether Serbia genuinely seeks to become a member of the EU at all, while the increasingly evident divergence between the United States and the EU will also leave consequences for Serbia. The various paths available to Serbia were perhaps best described by Trump's envoy

Richard Grenell on two occasions – first, when in September 2024 he stated that Serbia's future lay with the United States rather than with Russia and China, and subsequently when he indicated that "Vučić should follow the American path – not the European path" (EWB, 2025).

For the first time, Serbia has thus been confronted with such a clear "either-or" dilemma on two levels (1. the United States – China and Russia, and 2. the United States – the EU), which also reflects broader trends in the Western Balkans that may slow the further course of European integration for those countries that choose complete alignment with the United States. Concerning these new alternatives presented to Serbia, President Vučić emphasized that Serbia remains on the European path, insofar as it is geographically situated in Europe (EWB, 2025). Furthermore, Serbia and Bosnia and Herzegovina are among the Western Balkan countries that did not receive invitations to join Trump's "Board of Peace". This demonstrates that divergences may also emerge within the conservative current itself, which had been under the dominant influence of the United States in Eastern Europe, since the new sovereignist ideology cannot be presented as subordinate to another centre, even if that centre is Washington, in relation to the one in Brussels, from whose constraints it seeks to free itself, at least to a certain degree.

CONCLUSION

The paper initially pointed to the growing ideological divisions within the European Union following the global economic crisis of 2008, which manifested themselves through the coming to power of conservative parties, first in Poland and Hungary, and subsequently through the active formulation of a conservative ideology opposed to the "gender," egalitarian, and federalist ideology of the European Commission and the ruling parties of the centre. These divisions culminated in "Brexit" in 2016, but also in the strengthening of conservative values, parties, and social movements, particularly during Trump's first and second mandates, as well as through their active struggle against the European mainstream.

The research further focused on the effects of this growing division on the future of the European integration of the Western Balkan states. The principal research question of the paper was: Does the rise of conservatism in European societies, including the formation of conservative governments in certain Member States of the Union, contribute to or hinder the enlargement of the Union toward the Western Balkans? The conclusion reached through the research conducted in this paper is that, while states with conservative leaderships, such as those of the Visegrad Four and Italy, advocate the enlargement of the Union toward the Western

Balkans as swiftly as possible, the growing conservatism within the Western Balkan states themselves, under conditions of the continued existence of the liberal centre, in fact complicates their further integration. The reason for this is that the European centre continues to insist upon the fulfilment of normative membership criteria, which are fundamentally liberal-democratic and egalitarian in nature, as well as upon diminishing the significance and influence of conservative-sovereignist structures within the EU itself. In this respect, enlargement that would further strengthen the already existing and growing conservative-sovereignist structures within the Union is not a direction that the present European Commission would support.

Today, the European Union finds itself under pronounced pressure from both external and internal factors producing ever greater polarization within the Union, as well as within the candidate countries themselves. The existing liberal-democratic and centralist mainstream, which the new European Commission continues to implement, faces an unprecedented challenge from growing conservative forces, above all in Eastern Europe, but also within the countries of Western Europe. The rise of conservatism in Europe gained further momentum with the victory of the Republican candidate in the United States presidential election in November 2024. However, the states of Eastern Europe, which until now have been strongly connected with the new American President Trump, need not necessarily follow all of his ideas and decisions, because the sovereignism they have adopted cannot be completely subordinated to anyone, neither Brussels nor Washington. In this lies an additional challenge for future research into the influence of ideological divisions in Europe and between Europe and the United States, which are manifested within the conservative movement itself.

The paper presented the very nature of ideological divisions within the EU and identified the principal indicators of these differences – the issues that generate the greatest polarization and constitute the real dividing lines. Such polarizing issues proved to be: the rights of sexual minorities, women's rights and gender equality; migration; economic and energy self-sufficiency; particularly attitudes toward the war in Ukraine and future relations with Russia; and the future organization of the Union itself. The European mainstream regarding these key determinants was presented through the example of the European Commission of 2024, after which these determinants were identified for the key states of the Western Balkans as well, selected primarily on the basis of their size: Albania, Bosnia and Herzegovina, and Serbia.

It was established that, in the case of Albania, there exists a significant influence of ideological divisions capable of slowing Albania's rapid progress toward the EU, insofar as the country is displaying increasingly conservative tendencies with regard to the defined indicators and an ever greater adjustment of the policies

of Edi Rama's existing administration to Trump's policies, culminating in the country's accession to Trump's "Board of Peace". Only Albania and "Kosovo" from the Western Balkans region were invited to and joined this initiative, which, in light of the growing polarization between the United States and the EU, may lead to a slowing down of Albania's European integration process. Bosnia and Herzegovina proved to be ideologically divided between its two entities, of which Republika Srpska under the SNSD particularly inclines toward conservative ideology and draws closer to the positions of the current American President. Within the Federation of Bosnia and Herzegovina, the Croats are more conservative with regard to the established indicators, although this entity may generally be regarded as one following the Brussels mainstream. Summarily stated, ideological divisions in Europe will only further slow down the European integration of Bosnia and Herzegovina. Serbia is likewise additionally polarized, with the transition of the positions of the ruling elite from liberal toward more conservative orientations, accompanied by greater association with conservative forces within the EU, which may give rise to fears that Serbia could become a new Hungary within the EU, something the mainstream of the European Commission would seek to prevent. With the growing divergence between the United States and the EU, and the issue of "Kosovo," which has proven significantly closer to the Trump administration, it will become even more difficult for Serbia to advance along the path of European integration.

Overall, the ideological divisions that are becoming ever more pronounced in Europe will further complicate and impede the process of European integration of the Western Balkan states, particularly with the stronger influence of the United States, which would stand opposed to the strengthening and enlargement of the EU in this region and which would seek to preserve the region as a geopolitical space permitting the more unrestrained pursuit of its strategic interests.

REFERENCE LIST

Al Jazeera Balkans (2025, May 9). U Sarajevu potpisana Platforma za mir i evropsku budućnost BiH. *Al Jazeera Balkans*. <https://balkans.aljazeera.net/news/2025/5/9/stranke-iz-fbih-i-opozicija-iz-rs-a-potpisale-platformu-za-mir-i-evropsku-buducnost-bih>.

Albania 2025 Report (2025, April 11). Brussels. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/fe9138b7-90fe-4277-a12c-3a03f6d1957f_en?file-name=albania-report-2025.pdf.

Amb. Nesho, A. (2025, June 21). Meet Ramaduro: Europe's progressive, Soros-trained autocrat and enemy of Trumpism. *Foxnews*. <https://www.foxnews.com/>

opinion/meet-ramaduro-europes-progressive-soros-trained-autocrat-enemy-trumpism
Beetz, J. P. (2018). From Practice to Principle and Back: Applying a New Realist Method to the European Union's Democratic Deficit. *Political Studies*, 66(2), 339-355.

Berman, S. (2017). The Pipe Dream of Undemocratic Liberalism. *Journal of Democracy*, 28(3), 29-38.

Bogdani, M., & Loughlin, J. (2007). *Albania and the European Union: The tumultuous journey towards integration and accession*. I.B. Tauris

European Commission. (2025, November 4). *Bosnia and Herzegovina 2025 report* (Commission Staff Working Document). European Union. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/5d8fc547-f8f8-456f-84e3-b38998acfafd_en?filename=bosnia-and-herzegovina-report-2025.pdf.

Brands, H. (2021, June 29). The Emerging Biden Doctrine. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-06-29/emerging-biden-doctrine>

CIRSD. (2025, July 8). *Europe cannot become a war project: Interview with Albanian Prime Minister Edi Rama*. *Horizons, Summer 2025 (Issue No. 31)*. <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-summer-2025--issue-no-31/europe-cannot-become-a-war-project>

CNA. (2024, September 23). Bektashi State/Altin Goxhaj: Tomorrow, a lawsuit in SPAK for Rama. *CNA*. <https://www.cna.al/english/aktualitet/shteti-bektashi-altin-goxhaj-neser-padi-ne-spak-per-ramen-i409369>

European Commission. (2025, November 4). *2025 Communication on EU enlargement policy* (COM(2025) 690 final). European Union. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/eb69a890-40d6-4696-801e-612d51709fdd_en?filename=2025%20Communication%20on%20EU%20Enlargement%20Policy.pdf

Dabić, D. (2019). Kriza demokratije u Istočnoj Evropi: (ne)uspešna politička integracija novih članica? *Međunarodni problemi*, 71(2), 188-214.

Danas. (2022, November 16). Orban: Srbija ključna zemlja za bezbednost Evrope pred ilegalnim migracijama. *Danas*. <https://www.danas.rs/vesti/politika/orban-srbija-kljucna-zemlja-za-bezbednost-evrope-pred-ilegalnim-migracijama/>

Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine. (2024, November 16). *Proces pristupanja*. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine. <https://www.dei.gov.ba/bs/accesion-process>

Đukanović, D. (2020). *Balkan na posthladnoratovskom raskršću 1989-2020*. Institut za međunarodnu politiku i privredu.

European Commission. (2019). *Managing migration responsibly*. EC Priorities 2019–2024. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/story-von-der-leyen-commission/managing-migration-responsibly_en

Elezi, E. (2024, September 24). Albania to set up Sufi Muslim Bektashi microstate. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/en/albanian-pm-has-announced-plans-for-the-creation-of-a-27-acre-sovereign-state-for-a-sufi-muslim-order-in-tirana/a-70314510>

European Commission. (2025). *EU Gender equality strategy 2020–2025*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en#gender-equality-strategy-2020-2025

European Commission. (2020, November 12). *Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020–2025*. Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0698>

European Commission. (2025). *Union of Equality: LGBTIQ+ Equality Strategy 2026–2030*. https://commission.europa.eu/document/download/b4952371-4308-47ad-b995-02c539b75dda_en?filename=JUST_template_coming-soon_standard.pdf

European Parliament. (2025). *Resolution on including the right to abortion in the EU Fundamental Rights Charter (2024/2655(RSP))*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0286_EN.html

European Commission. (2025, March 7). *EU Roadmap for Women's Rights*. Brussels. https://commission.europa.eu/document/0c3fe55d-9e4f-4377-9d14-93d03398b434_en

Euronews. (2025, October 3). European Commission to consider fund for EU-wide access to abortion. *Euronews*. <https://www.euronews.com/my-europe/2025/10/03/european-commission-to-consider-fund-for-eu-wide-access-to-abortion>

Von der Leyen, U. (2025). *Europe's choice: Political guidelines for the next European Commission 2024–2029*. https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_en?filename=Political%20Guidelines%202024-2029_EN.pdf

EWB. (2025, January 22). Grenel: Vučić treba da sledi američki, a ne evropski put. *European Western Balkans*.

Heritage Foundation. (2025). *Put family first*. <https://www.heritage.org/priorities/family>

Hungarian Conservative. (2025, December 8). Orbán warns 2026 will be the last election before EU goes to war. *Hungarian Conservative*. <https://www.hungarianconservative.com/articles/current/viktor-orban-war-eu-russia-hungary-election-2026/>

Husarić Omerović, A. (2024). *Zagovaranje zabrane i protivljenje abortusu u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Impuls Portal. (2025, August 6). Femicid u FBiH je sada krivično djelo: Zakon donesen, ali borba tek počinje. *Impuls Portal*. <https://impulsportal.net/drustvene-teme/forum/femicid-u-fbih-je-sada-krivicno-djelo-zakon-donesen-ali-borba-tek-pocinje/>

Jazexhi, O. (2025). Is Bektashism becoming a tool of Israel against Islam, Iran, and Turkey in the Balkans? *The Long View*, 7(1). Islamic Human Rights Commission. <https://www.ihrc.org.uk/is-bektashism-becoming-a-tool-of-israel-against-islam-iran-and-turkey-in-the-balkans/>

Katić, G. (2024, May 17). Vlasti RS bez objašnjenja zašto je propao zakon o femicidu. *Radio Slobodna Evropa*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/femicid-republika-srpska-zakon-povucen/32950311.html>

Kellman, L. (2025, May 5). Trump brands his opponents as ‘communists,’ a label loaded with the baggage of American history. *Associated Press*. <https://ap-news.com/article/trump-communist-judges-tariff-china-russia-cae626a3699a5411841f646a847c2c7b>

Kostić Šulejić, M., & Marković, N. (2024). The Republic of Srpska after the war in Ukraine: Between guaranteed rights, disappearance and independence. *Politička revija*, 81(3), 37–63.

Kostić Šulejić, M., & Plak, H. (2024). Uloga i značaj istraživačkih centara u oblasti bezbednosti. In N. Raduški (Ed.), *Analitički centri: uloga u kreiranju javnih politika* (pp. 75–101). Institut za političke studije.

Kostić, M. (2014). Politika proširenja Evropske unije: Koncept naučene lekcije u slučaju Srbije. *Srpska politička misao*, 21(45/3), 219–233.

Kuhar, R., & Smrdelj, R. (2025). The rise of anti-gender mobilizations. In R. Kuhar & R. Smrdelj (Eds.), *Anti-gender mobilizations in Europe and the feminist response* (pp. 1–24). Palgrave Macmillan.

Laffan, B., & Telle, S. (2023). *The EU's response to Brexit: United and effective*. Springer Nature.

Laruelle, M. (2022). Illiberalism: A conceptual introduction. *East European Politics*, 38(2), 303–327.

Makul, A., & Olovčić, A. (2022). Mi (ni)smo porodica? Analiza argumentacije u korist proširenja EU na Zapadni Balkan nakon samita 2003. i 2018. godine. *Društvene i humanističke studije*, 18(7), 333–358.

Manifesto PFE. (2025). *Patriots for Europe*. <https://patriots.eu/manifesto/>

Novičić, Ž. (2019). Evroskepticizam i Evropski parlament: paradoks uzajamne legitimizacije. *Međunarodni problemi*, 71(2), 159–187.

Novinite. (2025, November 5). Brussels proposes safeguards against "Trojan Horse" countries in EU enlargement. *Novinite*. <https://www.novinite.com/articles/235279/Brussels+Proposes+Safeguards+Against+%27Trojan+Horse%27+Countries+in+EU+Enlargement>

Objektiv. (2022, November 16). Vučić odlučan: Uvek solidarnost sa izbeglicama, ali ne želimo da budemo parking za migrante. *Objektiv*. <https://objektiv.rs/vest/1305672/vucic-odlucan-uvek-solidarnost-sa-izbeglicama-ali-ne-zelimo-da-budemo-parking-za-migrante/>.

Pamfleti. (2025). "Americans solve problems with bombs" / What worries Edi Rama? He 'torpedoes' the USA and boasts about Alex Soros! *Pamfleti*. <https://pamfleti.net/english/politike/amerikanet-i-zgjidhin-punet-me-bomba-fare-shqeteson-edi-ramen-siluron-i309673>

Petrović, M., Kovačević, M., & Milosavljević, I. R. (2023). *Srbija i Evropska unija dve decenije nakon Solunskog samita*. Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Politico. (2025, March 10). US dominates European weapons purchases: Report. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/us-dominates-european-weapons-purchases-report/>

Pühringer, S. (2019). The "eternal character" of austerity measures in European crisis policies. In K. Power, T. Ali, & E. Lebduskova (Eds.), *Discourse analysis and austerity* (pp. 237–252). Routledge.

Radišić, N. (2024, November 7). Marta Kos dobila "zeleno svetlo" EP za funkciju komesarke za proširenje. *N1 Srbija*. <https://n1info.rs/svet/n1-saznaje-marta-kos-dobila-zeleno-svetlo-ep-za-funkciju-komesarke-za-prosirenje/>.

Rebrenović, B. (2017, May 13). Soroševci i njihovi protivnici. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/sr/soro%C5%A1evci-i-njihovi-protivnici/a-38826408>.

RTS. (2026, January 3). Maduro u rukama Amerikanaca, šta sledi za Venecuelu. *RTS*. <https://www.rts.rs/vesti/svet/5860469/maduro-tramp-amerika-venecuela-karakas.html>

RTSH. (2025, July 23). Albania and Turkey sign defense cooperation protocol. *RTSH*.

European Commission. (2025, November 4). *Serbia Report 2025*. Brussels. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/6e68ce26-b95b-48e1-921a-c60c12da8f00_en?filename=serbia-report-2025.pdf.

Slobodna Evropa. (2025, October 29). SAD ukinuo sankcije Miloradu Dodiku i još 48 fizičkih i pravnih lica. *Radio Slobodna Evropa*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/dodik-ukinute-sankcije-sad/33568374.html>.

SNSD. (2025, June 25). Blagojević: Dodik jedan od rijetkih evropskih lidera koji je otvoreno podržao Trampa. *SNSD*. <https://snsd.org/2025/06/blagojevic-dodik->

jedan-od-rijetkih-evropskih-lidera-koji-je-otvoreno-podrzao-trampa/.

State of the Union Address by President von der Leyen. (2025, September 10). *European Commission*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ov/SPEECH_25_2053.

Stekić, N. (2017). Evroskepticizam kao činilac političkog identiteta građana Republike Srbije. *Međunarodna politika*, 68(1166–67), 5–21.

Sulstarova, E. (2015). Islam and orientalism in contemporary Albania. In A. Elbasani et al. (Eds.), *The revival of Islam in the Balkans* (pp. 23–41). Springer Nature.

TASS. (2025, June 27). LGBT agenda contradicts Serbian values — prime minister. *TASS*. <https://tass.com/world/1981923>.

Tirana Times. (2024, October 11). Turkish president visit opens doors to Tirana Grand Mosque, reaffirms strong ties. *Tirana Times*. <https://www.tirana-times.com/turkish-president-visit-opens-doors-to-tirana-grand-mosque-reaffirms-strong-ties/>

Tučić, B. (2021). Evropska unija i bezbednost Zapadnog Balkana: Osvrt na Bosnu i Hercegovinu. *Diplomatija i bezbednost*, 4(1), 43–59.

Union of European Federalists. (2025a). Time for an EU declaration of independence. *Union of European Federalists*. <https://federalists.eu/time-for-an-eu-declaration-of-independence/>.

Union of European Federalists. (2025b). Our federal Europe, sovereign and democratic. *Union of European Federalists*. <https://federalists.eu/campaign/our-federal-europe-sovereign-and-democratic/>

USA NSS. (2025, December). *National Security Strategy of the United States of America*. The White House. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>.